

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

C. T. Jørgensen
Oberst Otto Vaupell
som Krigshistorie-
skriver.

*for Omslag af Hønsbroklausens Mønt
af. af. D. B. G. i. m. m.
Hauptabteilung für
Fotografie*

Oberst Otto Vaupell

som

Krigshistorieskriver,

navnlig

for Feltingenieurvirksohedens Vedkommende.

Af

C. T. Jørgensen,

Generalmajor.

Kjøbenhavn.

C. A. Reitzels Forlag.

1890.

Oberst Vaupell's «Kampen for Sønderjylland 1848—50» udkom i 3 Dele 1863, 66 og 67 henholdsvis for Aarene 1848, 49 og 50. I 1888 udkom et forkortet Uddrag af disse 3 Dele som Indledning til den 1889 udkomne sidste Deel for 1864.

Ingenieurkorpsets Krigstjeneste falder for den allerstørste Deel udenfor de store Kampdage, naar undtages Angreb paa og Forsvar af Fæstninger samt Kampen om Feltværker, naar denne nærmer sig Fæstningskrigen. Det er derfor naturligt, at Historieskriveren kun undtagelsesvis lægger Vægt paa Ingenieurernes Virksomhed og skjænker denne mindre Opmærksomhed, eftersom han fatter sig med større Korthed. Det er endvidere naturligt, at Historieskriveren roser eller dadler de af ham fremstillede Begivenheder. Der kan være forskjellige Skjøn, om Historieskriveren i de nævnte Henseender har begrændset sig paa rette Maade, men der kan ingen Tvivl være om, at de Begivenheder, han omtaler, skulle være rigtigt gjengivne, og at i det Mindste hans stærkt dadlende Domme skulle være begrundede og retfærdige. Det Følgende skal vise, ihvorvidt Oberst Vaupell fyldestgør disse Fordringer.

I alle fornævnte 5 Dele findes en Mængde Feil, som hidrøre derfra, at Forfatteren ikke kjender Ingenieurernes Feltorganisation, at han forveksler Officerernes

Navne og militaire Stillinger, at han lader Fodfolket alene udføre Arbejder, hvortil det afgav Arbejdsstyrken under Ingenieurernes Ledelse m. m. Disse Feil ere ikke væsentlige, hvorfor det maa ansees tilstrækkeligt at anføre et enkelt Exempel. Der fortælles under Kampen 5 Juni, at 24 Kanoner opstilledes langs Dybbølbjergs venstre (skal vel være vestre) Rand, hvorefter der anføres: «Første Ingenieur-Deling skaffede Artilleristerne lidt Dækning med deres Spader. Denne Deling førtes af Good og bestod for Størstedelen af frivillige, københavnske Tømmersvende, der nu ere anseete Mestre; det var en Fornøielse at see, hvor de Folk kunde arbeide og skjønne det glade Udtryk, der var over deres Ansigter. De brød sig ikke om de Granater, Kugler og Skrapnels, der fore over deres Hoveder.» Hærens Sappeurer deelttes først 1849 i Delinger; Premierlieutenant Good var 5 Juni i Kjøbenhavn, og de 2 Sektioner, som deeltog i Kampen, stode under Premierlieutenant Brummer; kort før 5. Juni var der tilgaaet Hæren nogle faa (7) københavnske Frivillige, men ingen af dem hørte til de i Kampen deeltagende Sektioner; Sappeurerne skaffede ingen Dækning for Kanonerne, hvilket jo heller ikke under den stærke Artillerikamp lod sig gjøre uden at være iveien for Skytses Betjening. Ligeoverfor den nøgne, historiske Sandhed er der altsaa ikke et eneste rigtigt Ord i de anførte Sætninger. Dette er nu mit første alvorlige Grundskud i Oberstens Paalidelighed som Historieskriver; det bliver ikke det sidste.

1848.

Der fortælles: «Der arbejdedes paa at forberede Kamppladsen ved Slesvig til et haardnakket Forsvar», hvorefter der nævnes Gottorp Slot, Dæmningens Underminering, Forhug, Kolonneveie, Kanonindskæringer samt

Skandser og Forhug i de bagved liggende Stillinger. Hvorledes stemmer nu dette med, hvad der 25 Aar senere fortælles om den samme Stilling: «Forskandsset blev Stillingen ikke. Læssøe, der var den styrende Aand, holdt ikke af forskandsede Stillinger. Han sloges helst i aaben Mark; han vilde som Ørnen have Plads til at svinge sig i Frihed uhindret af Skranker». Naar der sees hen til de mange andre Stillinger, der forskandsedes ved Dybbøl, Haderslev, Snoghøi, Veile og Helgenæs, turde det vel ikke være ubeskedent at udtale Ønsket om at erfare, hvad der berettiger Obersten til at udtale sig om Hærens Stabschef som anført. Hvem skal man troe paa, Forfatteren i 1863 eller i 1888?

Der fortælles, at Kommandanten paa Als lod den næsten færdige Skibsbro over Alssund afbryde «paa Efterretningen om, at Slaget ved Slesvig var tabt». Kommandanten vidste 24 April om Morgenen, at Slaget var tabt, men Broarbeidet fremmedes dog uafbrudt hele denne Dag; under Paniken i Flensborg kjørte en Intendant til Sønderborg, hvor han vækkede Kommandanten midt om Natten 24—25 og meddeelte denne, der antog Intendanten for Major Lunding, sine overdrevne Indtryk om en overhængende Fare, hvorefter Kommandanten gav den uheldige Befaling til strax at afbryde Broen, saaledes at der ikke var Spor af Bro at see, da den virkelige Major kort efter Dag gry kom til Als.

Angaaende Anlægget af Brohovederne foran Sønderborg fortælles: «Da den første Lynette var færdig, anlagdes en Skandse 150 Skridt længere imod Nord». Dette er ikke rigtigt, da det nordre Brohoved anlagdes først. Der var Blokhuis i begge Brohoveder, og det i det nordre, hvis Bestemmelse var at beskyde Broen, dersom denne i Tilfælde af et Nederlag ikke kunde afbrydes i rette Tid, var indgravet i den steile Skrænt.

Der udtales: «Naar Hærene i flere Dage stode i samme Stilling, dannedes der hurtigt Hyttelære af Jord, Løvværk og Halm. Ved Øvelsen erholdtes snart en stor Færdighed heri, og i Slutningen af Felttoget blev der stedse endnu samme Dag, som Bataillonerne kom i Bi-vuak, begyndt en Hyttelære med afdeelte Gader, Skjærme til Geværerne, Kogehuller, der alt reiste sig som ved et Trylleslag. Jægerkorpsernes Lære udmærkede sig fremfor Bataillonernes ved deres Skjønhed». Hidtil har jeg svævet i den Tro, at Teltlære, saaledes som de medførtes i de franske Hære, vare de eneste, der kunde oprettes med en Hurtighed, som nærmer sig Trolderi; men det er jo Børneleg imod, hvad vore Jenser have udført uden at medføre Redskaber og Materialier og uden Ingenieurernes Hjælp. Forudsat, at disse Lære ikke have været i altfor nær Familie med Keiserens nye Klæder, maa det beklages, at Obersten ikke har givet nøiere Underretning og Anvisning om deres Bygning til Belæring ikke alene for de danske Ingenieurofficerer, men for Alverdens Ingenieurer.

1849.

I Anledning af Kampen ved Kolding 20 April anføres: «Besætningen i Kolding, et Kompagni og nogle Espingoler, havde den bestemte Befaling ikke at forsvare Byen, der blot skulde holdes saalænge, indtil man saae, at det var Fjendens alvorlige Hensigt at angribe den. Saasnart man erholdt Vished herom, skulde Forsvarerne forlade Byen uden videre Modstand, dels for Byens Skyld, dels fordi Fjenden let kunde omgaae dem vestenfor samme. Det var udtrykkeligt befalet ikke at inklade sig paa nogen Gadekamp, ikke at holde sig til det Yderste». Efterat denne Befaling er samlet i følgende, smagfulde Udtalelse: «Besætningen skulde staae og skyde

med det ene Been løftet til Flugt», fortsættes saaledes: «Ingenieurerne havde truffet nogle Forsvarsanstalter, men de vare meget utilstrækkelige; de bestode i: tvende Palissadeporte, forsynede med Skydehuller, ved Sønderport¹⁾; Skydehuller i Husene paa begge Sider af Broen langs Aaens nordre Bred; et Brystværn af Planker med Hoveddækning af Brædder, der hvilede paa Træklodse. De nærmest Broen værende Sidegader vare palissaderede og kunde hurtigt spærres. Ingenieurerne havde ikke afkastet Broen og ikke sløfet de nærmeste Huse og Hegn sønderfor samme, to Forholdsregler, ved Hjælp af hvilke man længe kunde have standset Fjenden foran Byen». Derefter gives en livlig Fremstilling af den nævnte lille Styrkes smukke, over 2 Timer lange Kamp imod 4 Batailloner, hvoraf 7 Kompagnier i Ilden, 2 Eskadroner og 1 Batteri. Under denne Beskrivelse af Kampen anføres det, at «det af vore Ingenieurer anvendte Materiale var af en saa ringe Tykkelse, at Fjendens Kugler sloge igjennem Palissader og Planker og saarede det bagved staaende Mandskab». Obersten er aabenbart ikke fornøiet med den Kompagniet givne Befaling, men det er mig ufatteligt, at han ikke kan see, at han selv leverer Beviset for, at Ingenieurerne havde forskandset Byen i Harmoni med den dem stillede Opgave, og at de ved at ødelægge den hvælvede Granitbro og ved at sløife de mange foranliggende Huse vilde have begyndt et Ødelæggelsesværk, som netop befalede undgaaet. Jeg skylder at anføre, at den fornævnte Bemærkning om det anvendte Materiales ringe Tykkelse ikke behøver at opfattes som en Anke imod vedkommende Ingenieurofficer, hvilket vistnok ogsaa vilde have været ubilligt, deels fordi Antallet af de paa Grund af Materialets Beskaffenhed Saarede kun kan have været ringe, eftersom vort

¹⁾ Der menes nok Sønderbro, da der ikke var nogen Port.

Tab efter Oberstens Opgivelse i over 2 Timers Kamp var ialt 6 Døde og 16 Saarede, medens Fjendens angives til 7 Døde og 33 Saarede, dels fordi det Tømmer, som i det Mindste dengang fandtes i de mindre Byer, var saa spinkelt og saa unøiagtigt tilhugget, at Kugler udskudte paa saa kort Afstand som i dette Tilfælde uundgaaeligt maatte kunne slaae igjennem paa flere Steder; større Barriereporte kunde under de forhaanden værende Forhold kun udføres af Planker, der overalt kunde gjenemskydes af Geværkugler.

Under Omtale af Kampen ved Gudsø kalder Forfatteren de iforveien trufne Foranstaltninger «tarvelige», hvorimod der ikke indvendes noget, da der senere meddeles, «at Hensigten med Kampen var hverken at gaae frem eller staae, men blot i nogen Tid modtage et overlegent Angreb og derpaa trække sig ind i Fredericia». Der fortælles endvidere: «Meest Besvær voldte det at faae de to 24pundige Granatkanoner bragte bort; Indskæringerne, hvori de stode, vare uheldigt anlagte af Ingenieurerne. Heldningen var saa stor, at Kanonerne ikke kunde rettes høiere end til Skud paa 1200 Alen, hvorhos der maatte graves Jord bort under Svandsen. Den løse Jord, som oprodedes ved Kanonens Tilbagefart, hindrede Sideretningen, saa at tre til fire Mand maatte være behjælpelige med at faae Svandsen bragt tilhøre eller venstre». Denne i 1866 skrevne Fremstilling gjen-gives 1888 saaledes: «Til et 6pundigt og et halvt 24pundigt Batteri havde Ingenieurerne bygget Skandser, men de vare slet anlagte. Feltforskandsningers Anlæg var ikke vore Ingenieurs stærke Side. De havde forsømt at give Standpladsene den tilstrækkelige Dybde og Fald. Efter hvert Skud borede Bloklavetten sig saa dybt ind i den bagved den værende Bakke, at den maatte udgraves, og man kunde ikke give Kanonen Retning imod de lavere staaende, fjendtlige Kanoner». Det frem-

gaaer af Foranstaaende, at Jordarten uheldigvis maa have været ualmindeligt løst Sand, og at vedkommende Ingenieurofficeer, maaskee af Mangel paa Tid, ikke har ladet lægge Nødbridske, men hans andre Synder er det ikke let at blive klog paa. Først klages der over Indskæringer for 2, senere for 12 Kanoner; først kunde Kanonerne ikke rettes høit nok, senere ikke lavt nok; først oprodede Svandsene den løse Jord, der senere bliver en bagvedliggende Bakke, hvorefter de maatte udgraves; først gives et Hip til Ingenieurerne, det er den netop dette Arbeide ledende Officeer, senere bliver det et Angreb imod alle Officerer og alle Slags Forskandsninger.

Det er vildledende, naar det om Fredericias Hovedvold inden Armeringsarbejdernes Paabegyndelse siges, at den var «tildeels manglende Brystværn», da saadant ikke manglede paa de imod Fjenden vendende Fronter. Det er ikke heller rigtigt, at Citadellets Volde «tildeels vare sløfede».

Der anføres, at den 8 April «blev Lunding udnævnt til Kommandant i Fredericia, en Post, hvortil Overkommandoen havde udseet Oberst Schlegel». Senere fortæller det: «I længere Tid vaklede man imellem Oberstlieutenanterne Schlegel, Lunding og Lønborg». Jeg troer ikke, at disse Angivelser ere fuldt ud rigtige; fuldstændige ere de i ethvert Fald ikke, eftersom Krigsministeriet under 6 April havde udnævnt til Kommandant Oberstlieutenant J. A. Fibiger, der ogsaa overtog Kommandantskabet, det han dog efter et Par Dages Forløb maatte afgive til Oberstlieutenant Lunding.

Umiddelbart efter et stærkt Angreb paa Ingenieur-officererne, der senere omtales, følger den Bemærkning: «Kommandanten i Fredericia var ikke altid fornøiet med sine Ingenieurer». Forfatteren vilde slet ikke have fremsat denne Bemærkning, i det Mindste ikke i Forbindelse med den forudgaaende Dom for Udygtighed, dersom han

havde nogen Anelse om, hvad der var Oberstlieutenant Lunding og Ingenieurofficererne imellem; Misstemningen stod ikke i nogensomhelst Forbindelse med hans Tilfredshed eller Utilfredshed med de udførte Arbejder.

Om Fredericia udtales der: «Den 7 April var man saavidt, at Fæstningen var forsynet med Palissadering i Faussebraien paa hele den nordre Side, fra Søen til Koldingveien.» Af Mangel paa Tømmer, hvoraf der behøvedes store Mængder, blev den anførte Deel af Palissaderingen først færdig et Par Uger senere.

Om Forholdene foran Fredericia i de Dage, da Fjenden blev staaende ved Erritsø og Staustrup, udtales: «Besætningen i Fredericia benyttede disse Dage, i hvilke Fjenden forskandsede sig og holdt sig paa længere Afstand, til at forsyne sig med Skandsekurve og Faskiner fra Treldeskov.» Det var noget længe at udsætte disse Arbejder, til Fjenden kunde have været der; det vilde have været rigtigere, naar en saadan Bagatel omtales, at der havde staaet, at man benyttede disse Dage til at hente en lille Rest af de Skandsekurve og Faskiner, hvis Forfærdigelse allerede var begyndt i Marts.

Der udtales, at «Fæstningsgraven var overalt vaad, 30 Fod bred og over 5 Fod dyb, et Arbejde, som først standsedes ved Fjendens Ankomst.» Graven var heelt færdig inden Fjendens Ankomst, og der vilde i modsat Fald ingen Grund have været til at standse dette Arbejde, saalænge Fjenden opholdt sig nogle tusinde Alen foran Fæstningen. Det er iøvrigt vanskeligt at forene foranstaaende Udtalelse med en senere, at Graven paa Nordfronterne «vel at mærke kun var vaad af Navn».

Der anføres: «Blokkhuset, som havde en høist uheldig Beliggenhed, var ikke dækket af nogen Grav eller Jordvold.» Andetsteds findes: «Blokkhusets afsondrede Beliggenhed bevirkede, at det ikke kunde forsvares fra Fæstningen; dets ringe Styrke, det havde ingen Kanoner,

gjorde, at det ikke kunde forsvare sig selv.» Obersten har Ret i, at Beliggenheden, fritstaaende paa den flade Forstrand, var uheldig, uden at han dog synes at vide, at det burde have været indgravet i den steile Skrænt imod Oversvømmelsen tæt Nord for Strandveien, altsaa lignende det 1848 tidligere omtalte, i nordre Brøhoved ved Alssund byggede. Oberstens Udtalelser vise, at han ikke veed, at Blokhuse kun daarligt egne sig til at optage Kanoner af mindste Kaliber, end mindre af Kanoner, der kunne optage Kampen imod Beleiringsartilleri; at han ikke veed, at det er ugjærligt paa nogenlunde brugelig Maade at dække fritstaaende Blokhuse imod svært Skyts samtidigt med, at der forlanges af dem, at man skal kunne beskyde Angriberen. En dækkende Grav omkring Blokhuset kunde vanskeligt tilveiebringes paa den flade Forstrand. Obersten anker over, at Blokhuset den 7 Mai ikke var dækket af nogen Jordvold; dette er ikke rigtigt, eftersom der allerede i Marts opførtes paa den imod Fjenden vendende Side et Skulderværn, der senere flere Gange forstærkedes, efterhaanden som Nødvendigheden heraf mere og mere gik op for Kommandanten; Skulderværnet omtales som gaaende «rundt om Blokhuset», hvilket er urigtigt og vilde have været meningsløst paa de imod Fæstningen og imod Strib vendende Sider. Endnu anføres Blokhuset vedkommende, at det «skulde have været forbundet med Fæstningen ved Løbegrave og Tværvolde, men disse vare endnu ikke færdige» (22. Mai). Løbegravene vare en Ugestid tidligere færdige i den af Kommandanten befalede Udstrækning. Obersten har ikke været heldig i sin Kritik over Blokhuset i levende Live, uagtet det havde Feil nok, som han ikke omtaler; Uheldet forfølger ham ogsaa efter dets Ødelæggelse, idet han skriver: «Derimod var det nødvendigt at ødelægge Volden omkring det nedbrændte Blokhuus, for at Kanonerne fra Hovedvolden kunde bestryge Dæmningen og

den flade Strandbred.» Hvorledes en Sandmasse udenfor Oversvømmelsen skulde kunne være iveien for Dæmningens Beskydning, formaaer jeg ikke at forklare.

Der fortælles: «Efter Bombardementets Ophør den fjerde Dag savnedes en Brandsvend ved Navn Bryde. Da man fandt et civilklædt Lig, som ingen kjendte, blev det antaget at være Brydes, og i Ligtalen priste Feltprovst Bøisen den fædrelandssindede Mands Fortjenester. Midt under Talen kom Bryde, der havde sovet et heelt Døgn efter de havde Anstrengelser, og da han hørte sit Navn høitideligt omtale i Forbindelse med «salig» i en anden Betydning, end han var vant til, og da der skulde kastes Jord paa Brandsvend Bryde, fandt han det for grovt og protesterede.» I Uddrag indeholder den høistbefalende Ingenieurofficeers Indberetning Følgende. I blandt 8 Faldne, som 20 Mai begravedes, blev det af en Ubekjendt fortalt Præsten, at der imellem dem var en Brandsvend Bryde. Foranlediget af, at Præsten hentydede hertil i sin Tale, gik Efterretningen videre til Kjøbenhavn, hvor Hustruen begjærede sig Mandens Efterladenskaber udleverede; det viste sig imidlertid, at han var lyslevende og befandt sig vel. Ved Lufttrykket efter en Bombes Sprængning var Bryde tilligemed flere andre bleven kastet omkuld, hvorefter han gik til Lazaretet, hvor han fik nogle Draaber, der virkede saa godt, at han igjen kunde arbeide som sædvanligt. Den Dræbte og Begravede var en af Byens Borgere, som havde arbeidet ved samme Sprøite som Brandsvenden.

1850.

Efterat have udtalt sig om Udseendet af de Op-rørerne «skrækindjagende» Skandser ved Dannevirke, udtales: «Den moralske Virkning var altsaa fyldestgjørende; men i Virkeligheden vare de langt fra saa farlige. De vare ikke stormfrie, eiheller havde de gode Skudlinier.»

Det ligger i Sagens Natur, at Feltingenieuren ved forskjellige Midler — eftersom han raader over Tid, Arbeidskraft og Materialier — kan vanskeliggjøre Stormen paa Feltskandser, men stormfrie kunne ingen Hærs Ingenieurer gjøre dem, naar de ikke kunne lægges bag dybt Vand eller andre naturlige Hindringer. Ligesaa umuligt det er at give et lukket Værk lutter gode Ildlinier, eftersom nogle af dem nødvendigvis maae kunne enfileres m. m., næsten ligesaa umuligt er det at give et saadant Værk lutter ikke gode Ildlinier. Naar Obersten finder sig foranlediget til at udtale en saa nedsættende Dom som den anførte, bør han være rede til at paavise en heel Hob Ildlinier, hvis Retninger kunde have været gode, men vare slette.

Der udtales: «Vore Ingenieurer havde ved Anlægget af Kolonneveie ikke taget tilstrækkeligt Hensyn til Efteraarets Indflydelse, hvilket de kun slet mødstode, og det var en fast Regel, at naar man var nødt til at kjøre paa en Kolonnevei, tog man Vandstøvler med sig i Vognen, thi paa Halvveien bleve Hjulene gjerne stikkende i Dyndet indtil Navene, og man maatte da forlade Vognen og foretage Resten af Reisen tilfods.» De fleste almindelige Veie vestpaa bleve i det fugtige Veir og ved den mange Gange forøgede Færdsel efterhaanden saa slette, at de civile Myndigheder ikke formaaede at afhjælpe Ondet, hvorfor Hærens Ingenieurer maatte træde til, saaledes at de allerføleligste Mangler nogenlunde vare afhjulpne i Midten af Januar 1851; ved flere Veie stod dog saare meget tilbage at ønske. Kolonneveiene, hvis samlede Længde androg flere Mile, fuldførtes i August og vare da i god Stand. Da de almindelige Veie om Efteraaret bleve slette, søgte Færdslen ind paa Kolonneveiene, der jo anlægges over Markerne¹⁾

¹⁾ I Lighed med de paa Landet om Vinteren udstukne Sneeveie.

og derfor ikkun af aldeles upraktiske Mennesker kunne ventes at udholde en Færdsel, som de almindelige, i Fredstid anlagte Veie ikke kunne udholde. Følgen af, at Kolonneveiene — hvis Hovedbestemmelse selvfølgelig er at gjøre Nytte paa Kampdagene, hvor man ikke er tjent med, at Kanoner, Ammunition, Rytteri og Saarede ikke kunne bevæge sig med fornøden Lethed i Terrainet — benyttedes stærkt under de ugunstigste Veirforhold, udeblev ikke, og deres Tilstand forværredes saaledes, at de trods store Anstrengelser ikke kunde holdes i god Stand. Heldigvis lykkedes det at udvirke et Forbud imod al Kjørsel paa Kolonneveiene — Kampdage undtagne — længe inden de bleve saa opkjørte, som af Obersten med sædvanlig Overdrivelse beskrevet, og efter kort Tids Forløb bleve de atter satte i god Stand.

Der udtales: «Eggen søndenfor Hollingsted forskandsedes godt og havde et herligt Dækningsmiddel i den opstemmede Reidea.» Oversvømmelsen var meget bred paa Grund af Dalens flade Bredder, og den tog sig derfor godt ud, men Herligheden indskrænkede sig til at være en ret god Hindring imod Rytteri og Artilleri, medens Fodfolket mangfoldige Steder kunde vade igjennem Vandet, hvis Dybde udenfor Vandløbets mange Smaaforgreninger maatte angives i Tommer. Man sammenligne foranstaaende, rosende Udsagn med det tidligere omtalte, nedsættende om Fredericias Fæstningsgrav.

1864.

Det anføres, at «Broerne over Eideren og Kanalen ved Ekernfærde skulde have været undermineret for at sprænges i Luften, naar vi trak os bort fra Grændsen; da Fjenden gik over Eideren, vare Broerne urørte.» Den eneste Bro over Eideren, som det var paatænkt at sprænge, var Jernbanebroen; det var en Pælebro, som

ikke kunde undermineres; Forberedelserne vare færdige, men Sprængningen kom ikke til Udførelse af en mig ubekjendt Aarsag. I Svar til Premierlieutenant Delbanco har Obersten i «Vort Forsvar» Nr. 213 skrevet: «Ved at henvende sig til den kommanderende Ingenieurofficeer ved 1ste Division 1864 kan Premierlieutenanten erfare Navnet paa den Ingenieurlieutenant, hvis Forsømmelse var Skyld i, at Broen over Dæmningen imellem Vindeby Nor og Ekernførdefjord ikke blev sprængt — en Forsømmelighed, der var Skyld i, at den preussiske Hær uhindret gik frem gennem Ekernførde.» Det forholder sig rigtigt, at den til Ekernførde sendte Officeer var uheldig, men ellers lider Fremstillingen af flere Feil. Officeren var Kapitain; Krudtet ankom 1 Februar saa seent til Ekernførde, at det er tvivlsomt, om der havde været Tid til at udføre den befalede Sprængning, selv om de fornødne Forberedelser havde været trufne; der var ingen Bro i Dæmningen, der skulde have været sprængt; da Vandet i Kanalen, i Noret og paa Fjorden var tilfrosset og kunde passeres af alle Vaaben, var der ingen Mening i at foretage Sprængning af Dæmningen for at standse Fjendens Fremrykning¹⁾; Hensigten med Sprængningen var en ganske anden, som Obersten aabenbart ikke kjender.

Om Iisningen paa Slien anføres: «Da Isen lagde til i Januar, isedes der en Rende af 20 Alens Brede gennem hele Slien, der holdtes aaben af Dampskibet Ossian. Da det slog om til Tø 2 Februar, udvidedes Renden betydelig.» Slien lagde til allerede i Slutningen af December; den isede Rende var oprindeligt 32 Fod bred, men forøgedes senere til mindst 44 Fod af Hensyn til Ossian; Tøveiret indtraf i Slutningen af Januar, dog uden at forøge den isede Rendes Brede væsentligt, undtagen paa de snevreste Steder. For 2 Februar anføres,

¹⁾ Lignende Bemærkning gjælder ogsaa Broerne over Eiderkanalen.

at «Fjorden var tilfrossen, men Isen blev om Morgenen gjennebrudt af Dampskibet Ossian, Kpt. Frølich, som meldte Kl. 10 Form., at der nu var en isfri Rende lige til Sliens Munding.» Dampskibet laa den 1 Februar ved Slesvig og seilede 2 Februar tidligt om Morgenen ikke for at ise Renden, der ikke var tilfrossen, men for at komme bort fra Slien, hvor dets Nærværelse var unyttig, naar Fjenden var Herre over søndre Bred. Kapitain Frølich var ikke Fører af Ossian, men han var den Hovedkvarteret tildeelte Søofficeer, og den Søofficeer, som havde med Ossians Iisning at gjøre, var Kapitain Krieger. Der anføres endvidere: «Gjennem den Vig, som skjærmede Mysunde Halvøen imod Angreb fra Øst, var der om Natten iset en Rende af 20 Fods Brede af 3die og 18de Regiment.» Udtalelserne om denne vigtige Foranstaltning ere misvisende; Arbeidet foresloges af Divisionsingenieuren og udførtes under dennes Ledelse af Sappeurer, af dertil i Beredskab holdte, leiede Søfolk og af Regimenterne afgivne Kommandoer. Man maa i Sandhed forundres over den Mængde Urigtigheder, som Obersten ikke saa sjældent formaaer at sammenhobe i nogle faa Linier.

Fremdeles anføres om Mysundestillingen: «7de Kompagni af sidstnævnte Regiment sløifede om Natten de sidste Digerester søndenfor Halvøen.» Alle Hegn vare 2 Februar forlængst sløifede i rigelig Udstrækning; Obersten sigter formodentligt til, at omtrent $\frac{1}{2}$ Deling af et Kompagni ved høilys Dag efter Kapitain Hertels Anmodning foretog en ubetydelig Udjævning af Jordsmonnet tæt foran en af Skandserne.

Med Hensyn til forskjellige Barrikader, der udførtes under Tilbagetoget fra Dannevirke, udtales, at Arbeidet «udførtes saa skizzeret som muligt, saa at Fjenden kun behøvede faa Minutter til at rydde dem». Det hører til den militaire ABC, at de af Feltingenieuren anlagte

Hindringer først faae den rette Betydning ved at forsvares; man er saaledes meget tilfreds, naar Hindringer foran en Skandsegrav standse de Stormende 1—2 Minutter. Om Barrikader bemærkes, at de ere langt lettere at rydde end at bygge, da Materialet ikke af Angriberen møisommeligt skal tilveiebringes, og da denne som oftest kun behøver at rydde en mindre Deel af hele Barrikaden; det indsees derhos let, at den sidste Lukning af en Barrikade, som udføres i kort Tid fra egne Troppers Gjennemgang til den raskt forfølgende Fjendes Ankomst, omtrent er værdiløs uden forsvarende Ild; kun under særligt gunstige Terrainforhold, og naar der er god Tid, kan der være Undtagelser fra denne Regel.

Angaaende Forskandsningsarbejderne langs Limfjorden fortælles følgende, mærkelige Historie: «Da Vandstanden netop paa den Tid var ualmindelig lav, maatte daglig store Arbeidskommandoer under Ingenieurernes Ledelse opføre Skandser og fortløbende, dækkende Volde paa den tørre Grund. Folk fra Egnen trak paa Skuldrene af denne Travlhed, og da Vandet i Fjorden kort efter steg, skyllede Bølgerne i en Fart de sidste Spor af de mange Hænders Gjerning bort.» Obersten maa være i Besiddelse af en vildt svævende Fantasi eller af en for en Historiker farlig Tro paa Røverhistorier, naar han kan bekvemme sig til at nedskrive saadanne Urimeligheder. Den lille bitte Myg, som her blæses op til en grumme stor Elefant, kan kun være foranlediget af et Par smaa Skyttegrave for nogle faa Mand, hvortil der kan være anvendt en halv Snøs Mand i en Timestid, og dette lille Arbeide er der ingen Anledning til at latterliggjøre. Udfor Løgstør er Limfjorden omtrent en Fjerdingsvei bred; det dybe Vand er smalt og gaaer tæt langs den søndre Bred, medens man ved Lavvande fra nordre Bred tørskoet kan gaae et Par tusinde Alen ud i Fjorden, hvor der tæt ved det dybe Løb fandtes enkelte

græsbevoxede Knoller, der ragede op over daglig Vandstand. Det var derfor velgjort af den der arbejdende Ingenieurkapitain at indrette disse Knoller til Dækning for et Par Mand, som om Natten og i taaget Veir derfra kunde iagttage dette farlige Sted, naar Vandstanden tillod dem at opholde sig der; men ikke nok dermed, denne fremskudte Post havde endnu den Bestemmelse, at besørge en forud aftalt Forbindelse med en Beboer af den søndre Kyst, dersom denne besattes af Fjenden. Ved Limfjorden forskandsedes der kun ubetydeligt, men de nævnte smaa Skyttegrave vare de eneste Skandsearbejder, som det salte Vand har kunnet berøre.

De foran fremdragne Feil ere ikke møisommeligt udsøgte; de ere et Udvalg af dem, som ved en enkelt Gjennemlæsning af Oberstens Værker have været mig meest paafaldende, hvorfor de ogsaa meest angaae den Deel af Feltingenieurvirksomheden, hvorved jeg selv har medvirket. Af Feil vil der formentligt være fremdraget et tilstrækkeligt Antal for at vise Forfatterens Upaålidelighed og Mangel paa Kundskab om det, han kritiserer. Flere af de fremdragne Feil ere ikke større, end at man ikke vilde paaagte dem i et Værk af virkelig krigshistorisk Betydning, naar de kun forekom ganske enkelte Gange, men en Slump af dem maa medtages for at give et fuldt Indtryk af Obersten som Krigshistoriker og den Vægt, der kan lægges paa hans udtalte Domme. Det er nu ingenlunde min Mening at anke over Fremdragning af de Misgreb, hvori Ingenieurofficerer ligesaa vel som de andre Vaabens Officerer have gjort sig skyldige, men jeg anker over hans ubeviste og uberettigede Angreb imod Ingenieurkorpsets Officerer som samlet Heelhed. Det er disse Angreb, som det

endnu staaer tilbage at omtale, og som ere den eneste Grund til, at jeg har grebet Pennen.

I Uddraget for 1849 læses: «Det var jo ikke Officerernes Skyld, at der var lagt mere Vægt paa at opdrage dem til civile end til militaire Forretninger. Denne Feil rettedes ikke efter Krigen, og i 1864 vare vore Ingenieurofficerer endnu hildede i forældede, tildeels ubrugelige Former, naar det gjaldt Anlæg af Feltforskningsninger og Hindringer imod fjendtlige Angreb. Kommandanten i Fredericia var ikke altid fornøiet med sine Ingenieurer.» Senere læses for 1864: «Skandsernes og Kanonernes Beskaffenhed er noksom bekjendt. Baade vore Ingenieurer og vort Artilleri stod paa et forældet Standpunkt og vare ikke fulgte med i de rivende Fremskridt, Preussens tekniske Korpser havde gjort i Artilleri og Befæstningskunst. Vor Høiskole uddannede særlig Ingenieurerne i Bygningsfaget og Veianlæg, men lagde ikke tilstrækkelig Vægt paa den militaire Uddannelse; de havde ikke praktisk Greb paa at lede Anlæg af Felt-skanser, Miner, Forhug og andre Hindringer. Vore Feltingenieurer hyldede forældede Anskuelser; de vilde ikke høre Tale om, at vore Skanser ikke kunde yde Dækning imod riflet Skyts. Torpedoer betragtedes som Humbug.» Denne store Salve ender med en Udtalelse, der vidner om en mærkelig naiv Opfattelse af Ingenieurkorpsets tjenstlige Stilling og Evne til at udføre betydningsfulde og omfangsrige Arbejder uden Krigsministeriets Befaling og uden at have faaet Penge bevilget til dem. Den er saalydende: «Krigsministeriets Overbevisning om, at Krigen i ethvert Fald ikke vilde udbyde før April 1864, afholdt maaskee ogsaa Ingenieurerne fra med Iver at fremme Arbejderne, saa at de opsatte fra Dag til Dag, hvad der skulde bringes i god Orden.»

Da Krigen udbrød 1848, raadede Ingenieurkorpset

over 22 Officerer; 12 Numre vare ubesatte. Det ligger derfor i Sagens Natur, at kun faa Officerer kunde være praktisk uddannede ved Ingenieurtropperne, der først oprettedes 1842. For 1848 forholder det sig derfor nogenlunde rigtigt, som af Obersten udtalt, at Officererne savnede praktisk Uddannelse, hvilket dog kun følte i kort Tid og meget mindre, end man skulde formode, deels fordi Krigen er en god Skole, deels fordi de Officerer, der tilgik Hæren fra anden Tjeneste, vare vante til at handle selvstændigt og med Ansvar, og deels fordi der paa Høiskolen fuldt ud blev lagt Vægt paa den militaire Uddannelse. Ved Krigens Begyndelse 1864 vare alle Felthærens Ingenieurofficerer uddannede i Troppetjenesten. I de andre Henseender ere Oberstens Udtalelser urigtige eller i høi Grad overdrevne.

Der bebreides Korpsets Officerer, at de ikke havde fulgt med i de rivende Fremskridt, Preussens tekniske Korpser havde gjort i Befæstningskunst, at de vare hildede i forældede, tildeels ubrugelige Former ved Anlæg af Feltforskandsninger. Jeg veed endnu ikke den Dag i Dag, at det preussiske Ingenieurkorps før 1864 har gjort rivende Fremskridt med Hensyn til Feltforskandsninger m. m.; takket være Undervisningen paa Høiskolen og den der vakte Sands for Studiet af preussisk og fransk Befæstningskunst vare vi godt med. Det tør derfor ventes at erfare af Obersten, hvilke os ubekjendte Fremskridt han sigter til. Obersten kunde med mere Føie have rettet den samme Beskyldning imod vort og andre Landes Fodfolk, da det jo er en Kjendsgjerning, at Bagladegeværet var et længe før 1864 kjendt Vaaben, der viste sig epokegjørende og desuagtet ikke indførtes i nogen anden Hær end den preussiske før efter 1866. Sigter Obersten til de Forandringer i Befæstningskunsten, som fulgte af Indførelsen af riflet Skyts, der var et fransk og ikke et preussisk Fremskridt, saa har Premier-

lieutenant Delbanco i «Vort Forsvar» Nr. 212 med Hensyn til Dybbølstillingen udførligt oplyst, deels at vore Ingenieurofficerer lige fra Værkernes Anlæg have været forberedte paa Beskydning fra Broagerland, deels at man maatte nøies med mindre stærke Skandser og utilstrækkeligt skudsikre Rum, fordi de fornødne og af Ingenieurkorpset begjærede Penge til bedre Konstruktioner ikke bevilgedes, og deels at de preussiske Officerer ligesom vore egne først under Dybbølstillingens Beleiring lærte tilfulde at kjende Virkningen af riflet Skyts imod Skandser¹). Herpaa svarer Obersten i Nr. 213 med at anføre, hvad der er skreven af en engelsk Bladkorrespondent, om hvis Berettigelse til at optræde som Dommer kun anføres, at «hans daglige Omgang var en af vore bedste Ingenieurofficerer, der talte flydende Engelsk». Da det jo ikke kan antages, at Korrespondentens dadlende Udtalelser hidrøre fra Ingenieurofficeren, er det mig en Gaade, hvad Meningen skal være med den anførte Sætning, der er betydningsløs for Efterverdenen. Ikke heldigere er Obersten med, hvad han anfører af det preussiske Generalstabsværk, hvoraf det sees, at Preusserne ikke blot angrebe men ogsaa omtale Dybbølskandserne nærmest som permanente Befæstninger, og jeg kan ikke see rettere, end at det danske Ingenieurkorps kan være vel tjent med et saadant Udgangspunkt for deres Kritik. Oberstens egne Udtalelser, som han vistnok anseer for knusende Ingenieurkorpsets Anseelse, vidne som sædvanligt om hans Mangel paa Kundskab til

¹) Premierlieutenant Delbanco benytter iblandt andet Oberstens eget Værk for at bevise sidstnævnte Punkt. Obersten opfatter dette, mærkværdigt nok, som om Premierlieutenanten er uenig med ham, hvorfor han i sit Svar i Nr. 213 bekræfter Rigtigheden af den af begge hævdede Paastand ved yderligere at anføre Udtalelser i det preussiske Generalstabsværk om Krigen 1864.

Krigsbygningskunst; de lyde saaledes: «Vi begik den Feil at bygge vore Skandser, saa de ragede høit op i Luften, baade Kanoner og Mandskab vare udsatte for en hurtig Ødelæggelse. Tydskerne skare deres Skandser ned i Jorden for at dække baade Kanoner og Mandskab, og uagtet de maatte opføre deres Skandser og Batterier i de danske Kanoners Ild, saa havde de et meget ringe Tab.» Her er naturligvis ikke Stedet til at give Forfatteren den Undervisning i Krigsbygningskunst, han saa haardt trænger til, men for de Læsere, der ikke ere særlig Sagkyndige paa dette Omraade, turde nogle korte Bemærkninger være velkomne. De almindelige Fordringer, der bør søges fyldstgjorte ved Skandseanlæg, ere mange, høist forskjelligartede, og ofte uforenelige, ligesom Forholdene, under hvilke de anlægges, kunne være meget forskjellige. Ved Kampen om befæstede Stillinger lægger den overlegne Angriber særlig Vægt paa hurtigt at opnaae Dækning, medens hans Overlegenhed tillader ham at see bort fra foranliggende Hindringer; de af ham anlagte Løbegrave og Batterier hæve sig derfor sjeldent over 4 Fod over Jordsmonnet. Forsvarerens Bestræbelser gaae derimod ud paa, for at bøde paa Uligheden i Kræfter, at tilveiebringe den størst mulige Hindring imod Fjendens Overskridelse af Ildlinierne. Har Forsvareren Tid dertil, saa kan han ved Feltskandser ikke naae Maalet uden høie Brystværn med foranliggende Grav, der i og for sig er en Hindring, og hvori der kan anbringes andre Hindringer, der slet ikke eller kun vanskeligt inden Stormen kunne ødelægges af Angriberens Artilleri. I Aarhundreder har der været denne Forskjel paa Angribers og Forsvarers Skandser, og den vil fremdeles vedblive i Aarhundreder, deels fordi de høie Brystværn endnu medføre andre væsentlige, i visse Tilfælde uundværlige Fordele, og deels fordi Ulemperne ved dem meget overdrives. Endnu skal jeg fremhæve en for Oberstens Sægkundskab

betegnende Udtalelse i «Morgenbladet», at man fra den foranliggende, noget dominerende Høide kan see ned i Garderhøifortet som i en Brønd; nu da Fortet er omtrent færdigt, vilde det være interessant at blive underrettet om, hvad han derudefra kan see nede i Brønden. Naar der endvidere hensees til, at vore feltbefæstede Stillinger, overalt hvor de bleve angrebne, have bidraget væsentligt til et altid ærefuldt og ved Frederiksstad endog glimrende Forsvar, saa maa man vistnok undres over Oberstens Udtalelser og fristes til at troe, at han bedømmer vore Feltarbejder efter Krigskunstens nuværende Standpunkt og ikke efter det i 1848—50 og i 1864; denne Tro kan kun bestyrkes derved, at de stærke Angreb paa Ingenieur-korpset ikkun findes i de efter hans Afskedigelse udkomne 2 Dele og i de til «Morgenbladet» indsendte Artikler. For at belyse Oberstens Angreb kunde jeg anføre flere af hans rosende Udtalelser om anlagte Forskandsninger; jeg skal dog indskrænke mig til Mysundestillingen 1864, som han et Sted kalder «taalelige Forsvarsværker», og 2 Sider senere anfører han om Hovedforsvarslinien: «Halvøen var lukket med 2 smukke Skandser». Det træffer sig nu saa uheldigt for Forfatteren, at disse 2 smukke Skandser vare langt svagere end de foran Dannevirke og paa Dybbølbjerg anlagte, og at de vare byggede efter samme Typ som disse; vare de blevne udsatte for en Beskydning som den imod Dybbølskandserne, havde de i Ornumbakken fundet deres Broagerland, og det var ikke gaaet dem en Smule bedre, snarere værre. Uagtet det hendte et Par Aar efter Krigen, kan det her passende anføres, at det fornemmelig var Ingenieurofficerer, som først udtalte sig varmt for Antagelsen af den Linne-mannske Spade, medens flere og indflydelsesrige Fodfolks-officerer, som af Obersten med fuld Ret roses i høie Toner, udtalte sig stærkt imod den; det tyder dog ikke

paa, at man i Ingenieurkorpset indtog et forældet Standpunkt.

Det er foroven anført, at det beroer paa et Feilsyn, naar Obersten venter af Feltingeniorens improviserede Hindringer, at de kunne standse en Angriber i lang Tid uden at forsvares. Jeg tillader mig at opfordre Obersten til at opgive blot en eneste Hindring imod fjendtlige Angreb, som i samtlige vore 4 Krigsaar er anvendt i «forældet, tildeels ubrugelig Form»; man kan jo ikke godt tænke sig, at en samvittighedsfuld Historieskriver har fremsat en saa stærk Anklage imod Ingenieurofficererne uden at kunne opfylde denne Opfordring.

Endeligt er der Torpedoerne, som herhjemme skulde være betragtede som Humbug, og tilføies der: «Det var netop paa den Tid, da man daglig kunde læse i Aviserne, hvorledes Sydstaternes spærrede Floder og Havnemundinger og sprængte Nordstaternes Fartøier i Luften». De til Spærringer anvendte, passive Torpedoer, der benyttedes under den amerikanske Krig, havde vi ingen Brug for af den Grund, at der ingen fjendtlige Fartøier var at sprænge i Luften. Iøvrigt bemærkes, at der 1864 af den nordamerikanske Oberst Schaffner, der nævnes af Obersten, foretoges flere Minesprængninger til Forsøg i Kjøbenhavn og udlagdes nogle faa Miner paa Als, samt at en dansk Artilleriofficer udlagde henved 400 Ramstedske Smaaminer¹⁾ imod et Baadeangreb Øst for Strib, begge Steder hjulpen af Hærens Ingenieurer; herom veed Obersten ikke noget at fortælle, som om mange andre Forhold, da han synes ikke engang at have gjort sig bekendt med Ingenieurernes Feltarkiv. Man skulde troe, at der af Sydstaternes sprængtes en farlig stor Mængde Fartøier i Luften ved passive Torpedoer, mindst i Snesevis, siden

¹⁾ Ved første Paalandsstorm viste de sig uhensigtsmæssige, hvilket, saavidt erindres, var forudsagt af Ingenieurofficerer.

Aviserne daglig omtalte saadant, medens det virkelige Forhold meget nær stiller sig saaledes, at der fra 1861 til henimod Midten af 1864 ikke ødelagdes mere end 6—8 Fartøier¹⁾, og Grunden dertil var væsentligt den, at Torpedovæsenet i de Aar gennemgik sine Børnesygdomme og først nogle Aar senere naaede en høi Grad af Udvikling, hvori det danske Torpedovæsen under Ingenieur-korpset indtog en fremragende Plads.

I «Forord» til sidste Deel udtaler Obersten, at hans Værk benyttes af Fagmænd og til Haandbog; efter det Anførte mener jeg, at Værket ikke fortjener at betragtes som paalidelig Haandbog og mindst af Fagmænd. Naar han derimod anseer sin Bog for underholdende Folkelæsning, saa er det mig kjært at kunne tiltræde denne hans Døm over eget Værk, hvori Begivenhederne fremstilles livfuldt og overalt gennemtrængt af den varmeste Fædrelandskjærlighed, men jeg troer ikke, at hverken Livligheden eller den løftende Virkning paa Læseren vilde have lidt ved, at de ubeføiet nedsættende Domme vare udeladte. Naar Forfatteren i «Forord» endvidere udtaler Haabet om, at hans Bog «ogsaa kan tjene til Lærdom og Advarsel», vilde han for Ingenieurkorpsets Vedkommende gjort bedre i at fremhæve Korpsets Organisation, hvis Mangler selvfølgelig først og fremmest følt af Ingenieurerne, men ogsaa hvilede tungt paa Fodfolket. Jeg sigter herved til Korpsets altfor ringe Styrke, saavel af Befalingsmænd som af fuldt uddannede Pionerer, der i Forhold til Hærstyrken er meget mindre end i f. Ex. den preussiske Hær, medens den burde være større, eftersom der er mindre Brug for Ingenieurer i en offensiv end i en defensiv Krig, til hvilken vi jo fortrinsvis forberede os. Som Exempel fremhæves Forholdene 1850, hvor der arbejdedes ved og foran Mysunde, ved

¹⁾ Søkrigen i Amerika 1861—65 af H. I. Müller. Christiania. 1868.

Frederiksstad samt ved Dannevirke fra Hadeby til Hollingsted og fra Jagel til Lyrskov med en daglig Arbejdsstyrke paa over 2000 Mand, der vare fordeelte til Skandse-, Leir- og Veiarbejder paa en Mangfoldighed af ofte langt fra hinanden liggende Arbejdssteder. Til Ledelse af Arbejderne var der foruden nogle faa Officerer kun 5 Ingenieurdelinger, hver mindre end Fodfolksdelingen. Følgerne af denne ringe Styrke vare da, at den hele Ingenieurstyrke maatte anvendes til at være arbejdsledende, at hyppigt maatte Arbejdssteder betroes til Menige, og at de ledende Officerer ofte havde ondt ved daglig at tilsee alle dem underlagte Arbejdssteder. Deraf fulgte, at Fodfolket, fraregnet den anvendte civile Arbejdsstyrke, maatte afgive hele Arbejdsstyrken, der yderligere forøgedes for at bøde paa de manglende, ledende Kræfter. Derved lagdes saa stort Beslag paa Fodfolkets Kræfter, at Obersten her kunde have brugt et af sine saa afholdte, stærke Udtryk, uden at jeg skulde have gjort nogen Bemærkning dertil, naar han havde givet Organisationens Skylden derfor. Efter 1864 er Ingenieurkorpset ved de 2 Hærorganisationer udvidet, og Forholdene i flere Henseender væsentligt forbedrede, men Udvidelserne ere dog ikke tilstrækkelige, da de mere ere beregnede paa forøget Virksomhedsomraade end paa Afhjælpning af den tidligere fœlte Mangel. Havde vi under vore Krige raadet over mindst 5 Kompagnier af Fodfolkskompagniernes Størrelse, kunde Ingenieurtropperne væsentligst have været selvarbejdende og under nogenlunde sædvanlige Forhold undværet Afgivelse af Arbejdstropper fra Fodfolket, saaledes som Tilfældet er i de store, vel organiserede Hære.

Oberst Otto Vaupell

som

Krigshistorieskriver,

navnlig

for Feltingenieurvirksomhedens Vedkommende.

Nr. 2.

Af

C. T. Jørgensen,

Generalmajor.

Kjøbenhavn.

C. A. Reitzels Forlag.

1891.

Til Oberst Otto Vaupells Beskrivelse af vore Krige i 1848—50 og i 1864 ere de officielle Aktstykker benyttede, hvorfor Hovedtrækkene i de af ham fremstillede Begivenheder kunne ansees rigtigt gjengivne i de væsentligste Henseender. Da hans Beskrivelse af Krigene 1848—50 var den først udkomne, kan det være rigtigt, at hans 3 Bind herom benyttedes af Fagmænd — til noget bedre fremkom. Da jeg har erkjendt, at «Begivenhederne fremstilles livfuldt og overalt gennemtrængt af den varmeste Fædrelandskjærlighed», erkjender jeg ogsaa, at hans Historie for disse Aar fandt og endnu finder taknemlige Læsere, uagtet den indeholder flere urigtige Domme og en Mængde Feil. At Kritiken af de 1863, 66 og 67 udkomne 3 Dele om Felttogene 1848—50 væsentligst var velvillig, maa ikke alene tilskrives, at disse 3 Bind afhjælp et Savn i vor Litteratur, og at Feilene vare smaa i Forhold til deres gode Egenskaber, men ogsaa i den Omstændighed, at hver enkelt Kritiker ikke tidligere kan tænkes samtidigt at have havt nøie Kundskab om de paa Krigsskuepladsens forskjellige Steder forefaldne Begivenheder, ligesom den enkelte Kritiker kun vanskeligt kan tænkes samtidigt i Besiddelse af den fornødne Sagskundskab til hver enkelt af Hærens Bestanddele og disses Virksomheds Omraader. — Anderledes er det med det i

1888 udkomne forkortede Uddrag af de nævnte 3 Bind og det i 1889 udkomne Bind om Feltoget 1864, da Feilene i disse Bind ere forøgede, og Kundskaben om Begivenhederne fyldigere. Kritiken er begyndt paa naturlig Maade med en Forpostfægtning af spredte Indsigelser imod enkelte Punkter. Nu er Kampen varmere, idet der begyndtes (i Dagbladet) et Angreb paa Oberstens Fremstilling af de politiske Forhold; min Kritik angaaer hans Omtale af Feltingenieurvirkomheden.

Inden jeg i min Kritik begyndte at omtale hvert enkelt Krigsjaar, udtalte jeg mig angaaende en «Anekdote» fra 5. Juni 1848 som et slaaende Exempel paa en Mængde Feil af høist forskjellig Beskaffenhed, der gjentage sig samtlige 5 Bind igjennem. Oberstens Svar begynder med: «Det er karakteristisk for det af J. udgivne Skrift, at skjønt det udgiver sig for et Nødværge imod Otto Vaupells dadlende Domme om Feltingenieurvirkomheden, saa er den første Anke et Angreb paa Otto Vaupell for et smukt Træk, der ubetinget taler til Ingenieurernes Roes». Den gode Villie og de smukke Ord erkjendes, men Obersten overseer, at jeg benegtede Rigtigheden af den hele fortalte Begivenhed, og at der altsaa ikke var noget at være taknemlig for. Mine Berigtigelser gik ud paa:

1. at Sappeurerne ikke vare inddeelte i Delinger.
2. at Premierlieutenant Good den 5. Juni var i Kjøbenhavn.
3. at der før 5. Juni kun var tilgaaet Hæren 7 kjøbenhavnske Frivillige.
4. at ingen af disse Frivillige deeltog i Kampen.
5. at Sappeurerne ikke arbeidede paa Dækning for Kanonerne.

Herpaa svarer Obersten :

- ad 1. Deling forandres til det ligesaa urigtige Halvdeling.
- ad 2. «I Navneforvexling gjør vi os alle skyldig. Jeg mindes ikke nogen, der ei tilfældig har forvexlet Per med Povl.»
- ad 3. «Om der var syv eller sytten frivillige kjøbenhavnske Tømmersvende er ligegyldigt.»
- ad 4. Hjemmelsmanden nævnes.
- ad 5. at han selv var Vidne til Begivenheden.

Det er nok Umagen værd at see nærmere paa disse Svar. Obersten skriver i sin Bog, at Delingen «bestod for Størstedelen¹⁾ af frivillige kjøbenhavnske Tømmersvende». Efterat have oplyst, at det er ligegyldigt, om hans Angivelse er rigtig eller urigtig, tilføies: «Tidligere har J. selv fortalt, at de Frivilliges Tal ved Hærens Ingenieurer i Felttoget 1848 var 20. Nu siger han, at der kun var 7 Frivillige, som kort forinden Dybbølslaget kom til Ingenieurerne. Men Læseren har jo Ret til at komme med det Spørgsmaal: hvilket Tal er rigtig. At 20 er det rigtige kan han erfare i Reitzels Boglade». Da Læseren maaskee forgjeves vil søge, hvor jeg tidligere har udtalt mig om de Frivilliges Antal, saa anføres, at det ikke er i min Kritik, at Tallet 20 skal søges, men i et 1884 som Manuskript udgivet Festskrift i Anledning af Ingenieurkorpsets 200 Aars Bestaaen. Det er dette Festskrift, som af Obersten er henlagt i Reitzels Boglade, og hvori der nederst Side 9 i «Feltingenieurvirksomheden» findes en Tabel over den (i Kjøbenhavn) til Raadighed staaende Styrke, og hvori der staaer: «Af Frivillige antoges efterhaanden 20», medens umiddelbart efter øverst Side 10 findes en Tabel over den efterhaanden til Hæren afgivne Styrke. Læseren vil nok lettere end Obersten

¹⁾ Fremhævet af Jørgensen.

komme til det Resultat, at 13 af de 20 først afgik til Hæren efter 5. Juni. Af Rapportbogen for Feltstyrken fremgaaer det, at de 7 Frivillige strax efter deres Ankomst til Als ansattes 1. Juni ved en Sektion, som ikke var afgivet til Forposterne. Uagtet Arkiverne ikke indeholde noget derom, var der dog en svag Mulighed for, at Sappeurer uden Frivillige under Kampen havde anlagt et Par Kanonpladse i Fjendens Ild, og i November 1889 bad jeg derfor Oberst Brummer om Oplysning i denne Sag; iblandt andet svarede han følgende: «Da jeg, saavidt mig bekjendt, var den eneste Ingenieurofficeer, som den Dag befandt sig paa Dybbøbjerg med Tropper — Good kom til Als i Slutningen af Juni — maatte jeg være den, som skulde have skaffet Artilleristerne lidt Dækning. Jeg kan imidlertid ikke tilegne mig nogen Fortjeneste i saa Henseende. Under den voldsomme Artillerikamp vilde det have været en komplet Umulighed at forskaffe Artilleristerne Dækning af nogensomhelst Betydning. Ingenieurerne vilde ikke have opnaaet andet end være Artilleriet til Uleilighed». Jeg anseer det umuligt, at Oberst Brummer kan have glemt sin Deeltagelse i en Begivenhed som den fortalte. Saafremt Obersten vil forfølge denne Sag videre, skal jeg efter Anmodning sende ham en Navnefortegnelse over hans Hjemmelsmands 6 Kammerater.

Af de foranførte Svar faaer man allerede mere end en Formodning om, hvorledes det gaaer til, at der er saa meget at indvende imod Oberst Vaupell som Historie-skriver, naar han kommer udenfor de officielle Aktstykker.

1848.

Angaaende Stillingen ved Slesvig gjorde jeg opmærksom paa, at Obersten

1. i 1863 om den skriver: «der arbeidedes paa at forberede Kamppladsen ved Slesvig til et haardnakket Forsvar», medens han 1888 skriver om den samme Stilling: «Forskandset blev Stillingen ikke».
2. umiddelbart derefter tilføier: «Læssøe, der var den styrende Aand, holdt ikke af forskandsede Slagstillinger. Han sloges helst i aaben Mark; han vilde som Ørnen have Plads til at svinge sig i Frihed uhindret af Skranker.»

Paa mit Spørgsmaal til første Punkt: «Hvem skal man troe paa, Forfatteren i 1863 eller i 1888», svares ikke. Om andet Punkt skriver Obersten: «J. kommer med det naive Spørgsmaal, hvad der berettiger Otto Vaupell til at udtale, at Hærens Stabschef Læssøe sloges helst i aaben Mark?» Læses hele Oberstens af mig foran paany aftrykte Udtalelse, kan den kun opfattes som om, at Hærens Stabschef foretrak at modtage Kampen ved Slesvig i en uforskandset fremfor i en forskandset Stilling. At Hærens Stabschef hellere med overlegen Styrke angriber Fjenden, som 9. April og 28. Mai, end modtager et overlegent Angreb, det behøver ikke at udtales; den Følelse dele vi jo alle. Ved nærmere at gjenneplæse, hvad han selv har skrevet, vil det vel nok lykkes Obersten at forstaae, at han har fremført den Beskyldning imod Stabschefen, at han forsmaaede Feltforskaendninger, uagtet det er al Befæstnings Opgave saavidt muligt at afhjælpe Manglen paa Forsvarere, hvor man agter at tage imod Fjendens Angreb. At det ikke har været Oberstens Mening at fremkomme med en saa grov Beskyldning, er indlysende, fordi han nærer en fuldt berettiget Beundring for Hærens Stabschef; jeg kunde derfor kun opfatte Oberstens Ord som en velklingende Frase; hans fortsatte Udtalelse bekræfter min Formodning. Efter en Udflugt igjennem Aarhundredet til Metz med flere Steder og efter Fortællingen af en Sagen

ligesaa uvedkommende Anekdote, kommer Obersten nemlig tilbage til Slesvigstillingen med følgende Ord: «At Læssøe alligevel ikke forsømte paa det Alvorligste¹⁾ at indskærpe Ingenieurerne ved Hindringer at spærre Fjenden Adgangen til den danske Hærs Stilling ved Slesvig er en Kjendsgjerning. Destoværre anlagde de undertiden Hindringerne paa saa skjulte Steder, at Fjenden ikke kunde finde dem, og de Hindringer, som virkelig kunde have standset Fjenden, kom ikke til Udførelse. — Chausseen fra Rendsborg til Slesvig, Veien fra Brockendorf over Selk til Bustrup, Oxeveien, lille Dannevirke stod Fjenden fuldstændig aaben, uagtet den danske Hær stod i Slesvig By fra 11. til 23. April 1848 og havde havt god Tid til at spærre Veiene med Gjennemskæringer, Miner og Forhug». Obersten er ikke heldigere med disse nye Anker end med hans ældre. — At det var alvorligt meent med de ved Hærens Stabschef givne Befalinger, er der ingen, der tvivler om. I hvilken Hensigt har Obersten da anvendt det fremhævede Ord endog i Superlativ? Jeg skal ikke kunne sige det, men har kun anholdt det, fordi det kan forstaaes som en ligesaa uberettiget som uværdig *Insinuation*. — At der blev anlagt Forskandsninger flere Steder, er en Kjendsgjerning, men den Kjendsgjerning, at det var befalet Ingenieurerne ved Hindringer at spærre de til Stillingen førende Veie, den kjender jeg ikke. Til langt Syd for Stillingen gaae de af Obersten nævnte Veie igjennem et Terrain, som overalt er tilgængeligt for Fodfolket, og som kun nærmest Stillingen ved Hegn hindrer Rytteriet og Artilleriet i hurtig Fremrykning. Det var altsaa umuligt at forhindre Fodfolkets Fremrykning, og ved de af Obersten foran nævnte Hindringer kunde de 2 andre Vaaben allerhøist standses i den korte Tid, der behøvedes til Anlæg af en Kolonnevei ved saa megen

¹⁾ Fremhævet af Jørgensen.

Hegnsløifning, at Hegnene netop kunde passeres. Nu er det en Kjendsgjerning, at der Syd for Dannevirkekro (ved Oxeveien) aabnedes efter Stabschefens Befaling brede Gjennemgange i Hegnene for at lette vort Rytteries Bevægelser; dette er uforeneligt med den af Obersten nævnte Kjendsgjerning. — Hvad angaaer de Hindringer, «Fjenden ikke kunde finde», turde det vel ikke være ubeskedent at bede oplyst, hvor det er lykkedes Obersten at gjøre det unegtelig høist interessante Fund? — I min første Piece har jeg anført, at Obersten forlanger af Ingenieurerne, at de skulle udføre Arbeidet uden Befaling og uden Penge; her vil jeg tilføie, at Arbeidskraften ogsaa sætter Grændse for deres Virksomhed. I de 11 Dage imellem 11. og 23. April kunde der udrettes adskilligt, men hele Styrken, der fulgte med Hæren til Slesvig, var 1 Kapitain, 2 Premierlieutenanter, 1 Sekondlieutenant, 6 Underofficerer, 1 Trompeter, 9 Oversappeurer og 68 Sappeurer (Syge m. m. medregnede), der senere forøgedes med et Par Officerer. At denne ringe Styrke havde nok at bestille, fremgaaer af, hvad Obersten i 1863 anfører, og han kan trygt stole paa, at det Udførte netop var det, hvorpaa Hærens Stabschef lagde størst Vægt.

At «Løbeilden» (der menes nok Ledeilden, en Minepølse) til Minen udførte Gottorp blev vaad, skyldtes et uafværgeligt Uheld. Fjenden angreb ikke Gottorp, saa det kan dog være, at Minen gjorde sin Virkning, uagtet Ledeilden forsagede.

Derefter skriver Obersten: «Endvidere fortæller han (J.), at det ved Mysunde var overdraget Ingenieurerne at sønderhugge Færgen, men at det ikke kunde udføres paa Grund af den stærke Beskydning¹⁾. (Slien skilte de kæmpende Parter fra hinanden, og der saaredes ikke en eneste Ingenieur.) Det er af sine Venner man skal

¹⁾ Fremhævet af Oberst Vaupell.

have det». Foranførte, tillige med det om «Løbeilden», er taget efter det som Manuskript trykte Festskrift: herpaa skal jeg dog ikke lægge Vægt om ikke af anden Grund, fordi det ogsaa kunde være taget efter den «dansktydske Krig i Aarene 1848—50», hvorfra det er benyttet af mig i forkortet Uddrag¹⁾, men saa havde der været meget mindre Grund til at sige mig den afsluttende Artighed. Endvidere bemærkes, at hele Parantesen ene skyldes Obersten; derved synes mig, at det Snertende i hans Artighed falder paa ham selv. Hvad enten der har været noget at dadle i Ingenieurofficerens Forhold eller ikke, saa er Fremdragningen af hans Forhold ikke i nogensomhelst Henseende egnet til at retfærdiggjøre Oberstens Angreb paa Ingenieurofficerernes Evne til at anlægge Forskandsninger, Hindringer m. m.

Som Exempel paa Oberstens Nøiagtighed som Historieskriver oplyste jeg, at han har anført en urigtig Grund til, at Kommandanten paa Als afbrød Broen over Sundet Natten 24.—25. April. Hertil bemærker Obersten: «Det er jo fuldstændig ligegyldigt»²⁾. Krigens Gang blev ikke forandret derved, forsaavidt er Kommandantens Bevæggrund ligegyldig; men det er ikke ligegyldigt for Læseren af hans omfangsrige Forfattervirksomhed, at han selv anseer det for ligegyldigt, om det af ham anførte er rigtigt eller urigtigt. Man fristes endnu til det Spørgsmaal: hvorfor fylder han sine Bøger med Ting, som han anseer fuldstændig ligegyldige?

Angaaende det af mig om Brohovedernes Anlæg an-

1) I Generalstabens Værks 1. Deel, Side 453, staaer der: Ingenieurofficeren «var det allerede tidligere paa Dagen paalagt at gjøre begge de tilstedeværende Færger ubrugelige og at kappe Færgetougene. Paa Grund af Fjendens Ild, der paa den Tid var meget stærk, blev Udførelsen af dette Foretagende udsat, indtil Mørket faldt paa».

2) Fremhævet af Jørgensen.

førte giver Obersten følgende Svar, der fortjener at trykkes engang endnu: «J. har nu efter 27 Aars Forløb opdaget, at det nordre Brohoved anlagdes først. Efterat have ligget i 27 Aar paa Maven og kigget i Sprækkerne, har Kritikerens fundet denne Knappenaal, der fremvises som et Exempel paa Feltingenieurvirksomhedens Vanrøgt i Vaupells Bog». Naar Obersten kan bekvemme sig til opmærksomt at læse, hvad jeg skrev Side 18, vil han erfare, at Feilen kun er anført som et af mange Beviser paa «Forfatterens Upaalidelighed».

Om de «som ved et Trylleslag» reiste Hytteleire udtaler Obersten: «Slige Leire vil J. i 1848 kunne have seet i Skoven imellem Haderslev og Kolding, nordenfor Veile og flere Steder», hvorefter han gjentager sine Udtalelser om Barakkebygningerne ved Dannevirke i 1864. der ikke vedkomme hans Hytteleire i 1848. Hvad angaaer Barakkerne i 1864, gaaer Oberstens Angreb væsentligt ud over en bestemt betegnet Ingenieurofficeer, der kan svare for sig selv, om han finder det nødvendigt; jeg for min Part har ikke og vil ikke indlade mig paa Oberstens Angreb paa den enkelte Officeer; at jeg ikke i min Kritik kom nærmere ind paa Barakkeforholdene i 1864, var væsentligst, fordi det var mig bekjendt, at hele den Sag vilde blive oplyst i den nu udkomne 1. Deel af «den dansk-tydske Krig 1864». Vendende tilbage til Hytteleirene 1848 beklager jeg ikke at kunne føle mig overbeviist ved Henvisning til, hvad man kunde have seet for 42 Aar siden. Paaskjønnelsesværdigere havde det været, om Obersten havde givet en muligst nøie Beskrivelse blot af en enkelt Mandskabshytte eller Henvisning til en af de mange, der have været med at bygge en saadan. Formodes maa det, at de fremtryllede Hytteleire ved nærmere Eftersyn da ville vise sig at have været Bivuakskærme, der give et tarveligt Ly imod Regn og Blæst, som kunne tilveiebringes ved smaa Midler af

mange Hænder i kort Tid, men som ikke fortjene Navn af Hytteleire.

1849.

Obersten anfører mine Udtalelser om de ved Kolding Sønderbro anvendte Palissader paa misvisende Maade. Jeg skrev: «at Kugler udskudte paa saa kort Afstand som i dette Tilfælde uundgaaeligt maatte kunne slaae igjennem paa flere Steder.» Dette anfører Obersten saaledes: «J. finder, at det var uundgaaeligt, at Kuglerne slog igjennem Ingenieurernes Forskandsning», altsaa med Udeladelse af «paa flere Steder», nemlig paa de Steder, hvor Palissaderne stode sammen, hvor smaa smalle Aabninger ikke kunne undgaaes, og hvor Træet tillige yder en meget mindre Modstand imod Kuglerne. Foruden Oberstens Maade at gjengive andres Ord paa er endnu bemærkelsesværdig hans Tilføielse: «saa var den jo ikke til den ringeste Nytte», da Palissaderingen dog gjorde fuld Nytte paa den allerstørste Deel af sin Flade og desuden ydede Forsvarerne et værdifuldt Skjul. — Til Bemærkningen om, at Ingenieurerne ved at ødelægge den hvælvede Granitbro og ved at sløife de mange foranliggende Huse vilde have begyndt et Ødelæggelsesværk, som netop befaledes undgaaet, spørger Obersten «af hvem». Naar Obersten vil gjenneamlæse den Forsvarsstyrken givne Befaling, der er taget af hans egen Bog og af mig anført, vil han finde Svaret, som herved for Læserens Bekvemmelighed gjentages med Fremhævning af de betydningsfuldeste Steder: «Besætningen i Kolding, et Kompagni og nogle Espingoler, havde den bestemte Befaling ikke at forsvare Byen, der blot skulde holdes saa længe, indtil man saae, at det var Fiendens alvorlige Hensigt at angribe den. Saasnaart man erholdt Visshed herom, skulde Forsvarerne forlade Byen uden

videre Modstand, **deels for Byens Skyld**, deels fordi Fjenden let kunde omgaae dem vestenfor samme; det var udtrykkeligt befalet ikke at indlade sig paa nogen Gadekamp, ikke at holde sig til det Yderste». Jeg fastholder derfor min Paastand, «at Ingenieurerne havde forskandset Byen i Harmoni med den dem stillede Opgave.»

Obersten skriver i sin Modkritik: «J. glemmer reent at omtale Forretningsgangen. Ved Hovedkvarteret var der en Ingenieuroberst, en Ingenieurkapitain, en Ingenieur-lieutenant m. m. I Koldingslaget den 23. April skulde Ryes Korps gaae over Aaen en Miil vestenfor Byen. Der blev sendt ham to Ingenieursektioner; men det vigtigste, Broen, den glemte man.» Størstedelen af Brotrainet og dets Personel var afgivet til Marinen, og det tilbageværende Materiel og Personel endnu ikke ankommet fra Als; derfor var der omsigtsfuldt tildeelt 1. Ingenieurdeling en Vogn med Nødbromateriel. At dette Bromateriel ikke blev benyttet paa rette Sted, oplyser Obersten selv i «Krigen 1849» at være andres end Ingenieurernes Skyld. Da jeg for første Gang af hans Modkritik seer, at han uretfærdigt vil lægge Ansvaret over paa den høistbefalende Ingenieurofficeer, har jeg ikke kunnet glemme at imødegaae ham.

Angaaende nogle Kanonindsikringer ved Gudsø har jeg ikke modsagt, at de kunne have været mangelfulde, hvorimod jeg fandt, at den grundige Historieskriver og Kritiker i 1866 og i 1888 fandt flere Feil ved dem, der vare hinanden stik modsatte. I min Kritik udtalte jeg blandt andet: «først (1866) oprodede Svandsene den løse Jord, der senere (1888) bliver en bagvedliggende Bakke, hvoraf de maatte udgraves»; de 2 Ord fremhævedes for at gjøre Læseren opmærksom paa den kolossale Overdrivelse, hvortil Forfatteren var naaet efter 22 Aars Forløb, og for at han kunde more sig over, hvad Obersten

forstaaer ved en Bakke (Indskæringens Bagskraaning) og ved at udgrave. Dette synes ikke at være gaaet op for Obersten, da han paany benytter sig af disse Ord.

Obersten fortæller: «Feltforskandsningers Anlæg var ikke Ingenieurofficerernes stærke Side, sagde en nu afgaaet Ingenieuroberst, der lever i Kjøbenhavn, til Oberst Vaupell for circa 12 Aar siden.» Jeg tvivler ikke om, at Obersten troer paa Rigtigheden af det, han har skrevet, men jeg betvivler, at nogen Ingenieuroberst har sagt det. Det træffer sig nu saa mærkeligt, at Obersten i de umiddelbart efterfølgende Linier giver et kosteligt Exempel paa, hvad han faaer ud af det Trykte, som han kritiserer og altsaa bør læse omhyggeligt, hvad maa han saa ikke kunne faae ud af, hvad der for circa 12 Aar siden er sagt ham. Oberstens Ord ere følgende: «J. skriver, at Otto Vaupell ikke erindrer noget imod, at Kampen ved Gudsø var hverken at gaae frem eller at slaae¹⁾, men blot i nogen Tid at modtage et overlegent Angreb og derpaa trække sig tilbage.» Jeg har skrevet: «Under Omtale af Kampen ved Gudsø kalder Forfatteren de iforveien trufne Foranstaltninger «tarvelige», hvorimod der ikke indvendes noget, da der senere meddeles, at «Hensigten med Kampen var hverken at gaae frem eller staae¹⁾, men osv.»» Den anførte Udtalelse, som Obersten ikke kan finde i sin egen Bog, findes i «Krigen 1849», Side 206.

Obersten skriver 1866 angaaende Udnævnelser 8. April af Oberstlieutenant Lunding til Kommandant i Fredericia, «en Post, hvortil Overkommandoen havde udseet Oberst Schlegel»: «I længere Tid²⁾ vaklede man imellem Oberstlieutenanterne, Schlegel, Lunding og Løn-

¹⁾ Citeret urigtigt «slaae», istedetfor «staae».

²⁾ Fremhævet af Jørgensen.

borg», hvortil jeg bemærkede: «Jeg troer ikke, at disse Angivelser ere fuldt ud rigtige; fuldstændige ere de i ethvert Fald ikke, eftersom Krigsministeriet under 6. April havde udnævnt til Kommandant Oberstlieutenant J. A. Fibiger, der ogsaa overtog Kommandantskabet, det han dog efter et Par Dages Forløb maatte afgive til Oberstlieutenant Lunding.» Disse mine Ord gjengives saaledes lemlæstede af Obersten: «Side 9 skriver J., uden at anføre Bind eller Side, at der staaer i Otto Vaupells Værk: «I længere Tid vaklede man mellem Schlegel, Lunding og Lønborg. Jeg troer ikke, at disse Angivelser ere fuldstændig rigtige».» Det første Punktum er rigtigt anført. Det andet Punktum er ikke af mig anført som Oberstens egen Udtalelse, eftersom det er min Udtalelse, som Obersten ikke alene citerer urigtigt, men han bortskærer endog Størstedelen af Sætningen, der rigtignok ikke vilde tage sig godt ud umiddelbart foran Oberstens saalydende Svar: «Men det er fuldstændig ligegyldigt, hvad J. troer, han kan ikke modbevise det, maa han føie til. Og havde han havt noget at indvende, saa vilde han gjort rigtigst i at være kommen med sin Bemærkning for mange Aar siden, da de nævnte Mænd levede, thi det er i et Værk udgivet i 1866, at Schlegels og Lønborgs Kandidatur staaer omtalt osv. osv.» Læseren kan trods Oberstens store Ord ikke være i Tvivl om min Paastands fulde Berettigelse; eftersom Krigsministeriet 2 Dage før 8. April havde udnævnt en fjerde Officeer til Kommandant, kunne Oberstens Angivelser hverken være fuldt ud rigtige eller fuldstændige.

1850.

Obersten udtaler om de ved Dannevirke anlagte Skandser: «de vare hverken stormfrie, ei heller havde de gode Skudlinier», hvortil jeg bemærkede: «Det ligger i

Sagens Natur, at Feltingenieuren ved forskjellige Midler — eftersom han raader over Tid, Arbeidskraft og Materialier — kan vanskeliggjøre Stormen paa Feltskandser, men stormfrie kunne ingen Hærs Ingenieurer gjøre dem, naar de ikke kunne lægges bag dybt Vand eller andre naturlige Hindringer. Ligesaa umuligt det er at give et lukket Værk lutter gode Ildlinier, eftersom nogle af dem nødvendigvis maae kunne enfileres m. m., næsten ligesaa umuligt er det at give et saadant Værk lutter ikke gode Ildlinier. Naar Obersten finder sig foranlediget til at udtale en saa nedsættende Dom som den anførte, bør han være rede til at paavise en heel Hob Ildlinier, hvis Retninger kunde have været gode, men vare slette.» Herom skriver Obersten ikkun: «de vare ikke stormfrie, ei heller havde de gode Skudlinier, Ting, som J. selv indrømmer.» Efter hvad jeg har anført, kunne vi let blive enige om, at Skandserne ved Dannevirke ikke vare stormfrie, men det er nok undgaaet Oberstens Opmærksomhed, at, naar han anfører en saa selvfølgelig Sag i umiddelbar Forbindelse med den nedsættende Dom om Ildliniernes Retning, saa ligger den Tanke nær, at han selv meente Feltingenieuren istand til at gjøre Skandserne stormfrie, og at den usagkyndige Læser umuligt kan opfatte hans Ord som andet end en stærk Anke imod Ingenieurofficererne. At Oberstens Udtalelse om min Indrømmelse af Ildliniernes ikke gode Retninger er aldeles uberettiget er iøinefaldende. Min Opfordring om at fremkomme med bestemt angivne Exempler, hvorpaa han støtter sin Anke, er ligesaa lidt ved denne som ved andre Leiligheder efterkommet.

Det forholder sig rigtigt, hvad Obersten anfører, at jeg om Kolonneveiene udtalte, at der var en Tid, «deres Tilstand forværredes saaledes, at de ikke kunde holdes i god Stand.» Naar han nu dertil bemærker: «Netop hvad Otto Vaupell har anført i sit Værk», saa maa han mindes

om, at han atter citerer mangelfuldt ved ikke at tilføie: «Heldigvis lykkedes det at udvirke et Forbud imod al Kjørsel paa Kolonneveiene, længe inden de bleve saa opkjørte, som af Obersten med sædvanlig Overdrivelse beskrevet, og efter kort Tids Forløb bleve de atter satte i god Stand.» Oberstens Anklage lød paa: «Vore Ingenieurer havde ved Anlæget af disse Veie ikke taget tilstrækkeligt Hensyn til Efteraarets Indflydelse.» Herpaa er Obersten stadig Beviset skyldig.

1864.

Obersten skriver, at «Broerne over Eideren og Kanalen ved Ekernfærde skulde have været undermineret for at sprænges i Luften, naar vi trak os bort fra Grændsen; men Dagene gik, ingen Forberedelser bleve truffe¹⁾, og da Fjenden gik over Eideren, vare Broerne urørte.» I den Anledning gjorde jeg iblandt andet opmærksom paa, at Forberedelserne til at sprænge Jernbanebroen i Rendsborg vare færdige, men Sprængningen kom ikke til Udførelse af en mig ubekjendt Grund. I den Anledning udtaler Obersten sig saaledes: «Altsaa bekræfter J., hvad Otto Vaupell har skrevet. Sprængningen skulde besørges af Ingenieurerne; hvem der er Skyld i Smøleriet, derom oplyser J. os ikke — en mig ubekjendt Aarsag.» Altsaa Oberstens Paastand om, at ingen Forberedelser bleve truffe, bekræftes efter hans Formening med min Oplysning, at Forberedelserne vare færdige. Den Omstændighed, at jeg var ubekjendt med Grunden til, at Broen ikke blev sprængt, synes at berettige Obersten til at forudsætte, at der er udviist Smøleri. Endnu skal jeg herom anføre; at Grunden kan erfares af den nu udkomne Deel af «den dansk-tydske

¹⁾ Fremhævet af Jørgensen.

Krig 1864», nemlig tilfældige Uheld væsentligst foranledigede af Krigens Udbrud med kun faa Timers Varsel.

Angaaende Iisningen paa Slien, fremsatte jeg iblandt andre den Berigtigelse, at Renden 2. Februar hele Slien igjennem ikke var tilfrossen, medens Obersten fortæller, «at Fjorden var tilfrossen, men Isen blev om Morgenens gjennembrudt af Dampskibet Ossian». Herpaa svarer Obersten, at 1. Division indberettede 1. Februar, «at Slien paa betydelige Strækninger vilde kunne passeres, saafremt Strækningen fra Mysunde til Rabbølsund (Kappel) ikke blev befaret af det ovennævnte Dampskib»¹⁾. At Renden var aaben, tvivlede jeg ikke om af flere forskjellige Grunde, der bekræftes af, hvad der staaer i «den dansk-tydske Krig 1864»: «Inden Dampskibets Ankomst og i de Vaager, hvortil det endnu ikke kunde komme, vedligeholdtes den isede Rende ved at trække Baade frem og tilbage i den; efterhaanden overtog Dampskibet med Held²⁾ dette Arbeide». Andetsteds staaer der: «d. 26. lykkedes det Ossian at passere Mysunde, saa at en Rende gjennem hele Slien var tilveiebragt.» Fra Kapitain A. Krieger, der paa Krigsministeriets Vegne ydede sin gode Hjælp ved Iisningen, har jeg modtaget følgende Udtalelse af 30. Oktober 1890: «Paa given Anledning og efter Hukommelse kan jeg om Iistilstanden paa Slien imellem d. 26. Januar og d. 1. Februar bevidne, at den ved Iisningen frembragte, i **de Dage aabne Rende** ikke den 1. Februar vilde kunde have været passeret af nogen Troppeafdeling²⁾. Ogsaa er det sikkert, at saafremt Ossian efter at være afgaaet fra Slesvig om Morgenens har kunnet afgive Melding fra Kappel Kl. 10 Form., saa maa der have været aabent Vande saa godt

1) Fremhævet af Oberst Vaupell.

2) Fremhævet af Jørgensen.

som hele Veien, da Gjennembrydning af Iis vilde have medtaget langt mere Tid. Det tør bemærkes, at 1. Divisions Udtryk «vilde kunne passeres, saa fremt¹⁾ . . .», altsaa i en betinget Fremtid, aldeles ikke er eensbetydende med: kunde passeres den nævnte Dag.» Ved at gennemgaae Korrespondancen imellem Overkommandoen og 1. Division 1. Februar og nærmest foregaaende Dage, viser det sig, at Kapitainens sidstanførte Bemærkning er fuldstændig begrundet. Sagen er følgende: I Slutningen af Januar kom Kanonbaaden Willemoes til Slien, hvor den skulde beseile den isede Rende Øst for Mysunde. Willemoes kom paa Grund 27. Januar, saa at Baaden først efter 3. Februar kunde medvirke til at holde Renden i Isen aaben, Da der fra Ossian gjordes Indsigelse imod at beseile Stykket Øst for Mysunde, foranledigedes en Brevvexling, der endte med 1. Divisions Skrivelse af 1. Februar. Heldigvis forblev Veiret saa mildt, at Divisionens Frygt for en Tilfrysning af Renden viste sig overflødig, idet Renden vedblev at være impassabel til 5. Februar. — Om Ossians Nærværelse paa Slien skrev jeg, at den var unyttig, «naar¹⁾ Fjenden var Herre over søndre Bred.» Obersten anfører denne Sætning og bemærker dertil; «Fjenden var¹⁾ ikke den 2. Februar Herre over Sliens søndre Bred. J.'s Kjendskab til Forholdene er altsaa misvisende, og de af ham anførte Ord ere baade urigtige og vildledende.» Det synes, at Obersten ikke kjender Betydningen af Ordene saafremt og naar. Fjenden kunde iøvrigt Øst for Mysunde godt have været Herre over søndre Bred allerede 1. Februar.

Obersten skriver: «Gjennem den Vig, som skærmede Mysunde Halvøen imod Angreb fra Øst, var der om Natten iset en Rende paa 20 Fods Brede af 3. og 18. Regiment», hvortil jeg bemærkede: «Udtalelserne om denne

¹⁾ Fremhævet af Jørgensen.

vigtige Foranstaltning ere misvisende; Arbeidet foresloges af Divisionsingenieuren og udførtes under dennes Ledelse af Sappeurer, af dertil i Beredskab holdte leiede Søfolk og af Regimenterne afgivne Kommandoer.» Herpaa svarer Obersten: «Hertil bemærker J., Udtalelserne om denne vigtige Foranstaltning er misvisende, det var Kommandoer af 3. og 18. Regiment, der udførte denne Foranstaltning.» Læseren vil nok lettere end Obersten finde ud af, hvori Misvisningen bestaaer.

Med Hensyn til forskjellige Barrikader, der udførtes under Tilbageetoget fra Dannevirke, udtales i Oberstens Værk, at Arbeidet «udførtes saa skizzeret som muligt, saa at Fjenden kun behøvede faa Minutter til at rydde dem.» Hertil bemærkede jeg, at «det hører til den militaire ABC, at de af Feltingenieuren anlagte Hindringer først faae den rette Betydning ved at forsvares», hvilket nærmere forklaredes. Hertil svarer Obersten: «J. er meget beskeden i sine Fordringer; men vi maa erindre, at han ikke er kommen videre end til ABC». Obersten, synes mig, trækker vel store Vexler paa Læsernes Mangel paa Evne, dersom han mener ved en saadan Retour at afkræfte nogetsomhelst. Naar det erindres, at der er Tale om Barrikader, er det betegnende for Oberstens Evne til at springe over til andre Emner, naar han umiddelbart efter fortsætter: «I dette Tilfælde glemmer han (J.), at det er om Tilbageetoget fra Dannevirke, der er Tale, og at Fjenden kunde have været standset i Timer, hvis vore Ingenieurer havde sprængt Broerne¹⁾ over Helligbæk, Siversted Aa og Trenen. Det hører til Feltingenieurens ABC at medføre Sprængmidler til Ødelæggelse af Broer og Porte.» Naar Obersten var saa heldig ved at springe over til et nyt Emne, at træffe et for Ingenieurerne rigtig saarligt Punkt, saa kunde han have nogen Glæde deraf; men han er her som andet-

¹⁾ Fremhævet af Jørgensen. .

steds kun uheldig. Af «den dansk-tydske Krig 1864» samt af det foran omtalte Festskrift kan Obersten erfare, at flere Broer bleve barrikaderede og afbrudte, at Jernbanebroen ved Holm og Chausseebroen ved Treia bleve sprængte, og at der altsaa har været medført Sprængmidler. Det synes forgjæves at minde Obersten om, at Ingenieurerne ikke kunne handle aldeles paa egen Haand, men at de maae rette sig efter de af Overkommandoen og andre Myndigheder givne Befalinger. Saa længe Obersten ikke godtgjør, at saadanne Befalinger ikke ere efterlevede, ere hans Anker over undladte Arbejder aldeles ubeføiede, da det er en vel stor Fordring til Ingenieurerne, at de 1864 af egen Magtfuldkommenhed skulde have foretaget Brosprængninger o. desl., som Obersten 1890 finder nødvendige.

I min Beskrivelse af Forholdene udfor Løgstør har jeg ikke anført, at der paa den flade Grund, der skyder sig ud i Fjorden foran Aggersborg, findes flere Øer eller Holme, der paa en enkelt nær, Borholm, ere høist ubetydelige. Foruden de tidligere omtalte, græsbevoxede Knoller ved det dybe Løb ligeoverfor Løgstør var Borholm den eneste af disse Smaaøer, der benyttedes til Skandseanlæg. Øen hæver sig kun lidt over daglig Vandstand, men den er dog saa høi, at dens høieste Deel benyttes som Agerland: den findes aflagt paa Generalstabens Kort, saa de paa den anlagte Skandser ikke kunne være anlagte paa den ved «ualmindelig lav» Vandstand «tørre Grund», og de kunne som Følge deraf ikke svare til de af Obersten beskrevne Skandser. Da denne Ø er lav, vil dens laveste Dele ved Høivande sættes mere eller mindre under Vand, og de lavest liggende af de 4—5 udenfor Agerlandet anlagte korte ¹⁾ Løbegravsstykker kunde

¹⁾ Den hele til Løbegravenes Besættelse paa Borholm paaregnede Styrke var 100 Mand, saa det hele af Høivande berørte Skandsearbejde kan kun have været meget ubetydeligt.

derfor naaes af almindeligt Høivande. Obersten vil det neppe blive negtet af Ingenieurkorpsets Arkiv at faae see det til en i 1864 indsendt Beretning hørende Kort med indtegnede Skandsearbeider, hvoraf intet er anlagt paa Grunde under daglig Vandstand. De langs den nordre Bred af Limfjorden anlagte Løbegrave vare beliggende paa den 6—8 Fod høie Havstok og kunde i værste Fald kun naaes af usædvanligt Høivande. Yderligere meddeles, at vedkommende Ingenieurofficeer i den Anledning har oplyst mig om, at inden Divisionen afgik fra Jydland til Fyen, havde de paa Borholm anlagte Skandser ingen Skade taget af Høivande, som kun i nogle af Udgravningerne efterlod noget Vand. Dermed maa det uberettigede i Oberstens Beskyldning være godtgjort; denne Sag fortjener dog endnu nærmere at omtales.

Der blev langs Limfjorden fra Odde sund til Aalborg udført Skandsearbeider af 4 forskjellige Ingenieurofficerer: havde Obersten indskrænket sig til at fortælle, at Kaptain N. ved Aggersund havde begaaet en Feil, havde jeg neppe berørt Sagen, da den enkelte Officeer jo kan væрге sit eget gode Navn og Rygte imod Oberstens Angreb, om han anseer det nødvendigt. Obersten retter derimod sit Angreb imod alle ved 4. Division ansatte Officerer og ovenikjøbet paa en saadan Maade, at Angrebet gjælder samtlige fra Odde sund til Aalborg udførte Arbeider. Dersom Obersten blot en sjelden Gang havde rettet et Angreb imod alle eller flere Officerer, uagtet det burde have været rettet imod en enkelt, saa havde jeg ikke udtalt mig saa skarpt som skeet er; men Sagen er den, at Obersten ideligt retter saadanne Angreb imod Officererne i Almindelighed, og da Angrebene som oftest tillige ere aldeles ubegrundede, vække de en Harme, som netop ved denne Leilighed kom til Udbrud paa Grund af Angrebets haanende Form. Obersten paaviser i sine Værker mange Feil, som efter hans Formening ere be-

gaaede af f. Ex. Fodfolkets Officerer; med en Smule Eftertanke maa han dog kunne forstaae, at det vilde vække hele Vaabenets Officerers berettigede Forbittrelse, naar han vilde gjøre dem alle ansvarlige for disse Feil, og naar han vilde frakjende dem som samlet Heelhed Evne til at udføre deres væsentligste Krigsgjerning paa forsvarlig Maade. — Bataillonschefens i Reitzels Boglade fremlagte Brev indeholder ikke eet Ord om det, som er Kjernepunktet, Skandsers Anlæg paa Grunde under daglig Vandstand, hvorimod der, som af Obersten anført, skrives, at Brystværn og Skandser tilhøire og venstre af Færgegaarden «kun var istand til at yde ringe eller ingen Dækning», medens Obersten forholder Læseren den umiddelbart følgende Fortsættelse «paa Grund af den i saa nær Afstand ligeoverfor liggende meget høie Limfjordsbred». At denne Bred dominerer nordre Bred, var uheldigt, men denne Mangel kan jo ikke afhjælpes; Obersten har formodentligt medtaget Bataillonschefens dadlende Udtalelse i den Tro, at den bekræftede hans egne dadlende Udtalelser om Ingenieurerne, men det træffer sig nu saa uheldigt, at de dadlede Skandsearbeider ere anlagte af Fodfolket selv inden Ingenieurkompagniets Ankomst til Aggersund¹⁾. — Kompagnichefens Brev omtaler Skandser langs Beistrupstrand paa Grunde, som «dækkedes ved almindelig eller Høivande», og Brevskriveren tilkjendegiver sig som Oberstens Hjemmelsmand. Det er forstaaeligt, at Obersten har troet paa den ham nærstaaende Brevskrivers Beretning, da han skrev sin Bog, men mindre forstaaeligt er det, at han fastholder sin Paastand uden nærmere og grundigere Undersøgelse, efterat min Indsigelse er fremkommen. Obersten vilde da være kommen til Erkjen-

¹⁾ Denne Oplysning har jeg fra vedkommende Ingeniourofficeer, der tilføier, at han ikke erindrer, om han har ladet udføre nogle Ændringer ved det af Fodfolket udførte Arbeide.

delse af, at der af Ingenieurerne slet ikke er anlagt «en sammenhængende Brystværnslinie langs Beistrupstrand paa Lavsandene». Oberstens Hjemmelsmand maa være urigtigt underrettet, naar han tillægger Ingenieurerne Anlægget, der end ikke findes antydet i den foran omtalte Beretning med tilhørende Kort; formodentligt er den meget omtalte Brystværnslinie ogsaa anlagt af Fodfolket. — Naar Obersten i en Anmærkning skriver: «Da den samvittighedsfulde Læser jo maa oprøres over J.s Beskyldninger, hvis de af O. Vaupell foranførte Paastande forholde sig rigtig», er jeg i Betragtning af det tagne Forbehold tildeels enig med ham, men saa haaber jeg ogsaa, at han finder, at den samvittighedsfulde Læser maa oprøres over Oberstens Beskyldning, dersom det maatte være lykkedes mig at vise, at hans Paastande ere urigtige, forsaavidt de angaae Ingenieurerne.

Til alt det i Oberstens Modkritik foran omtalte seer han 3 Gange tilbage, og med en vis Knaldeffekt udtaler han sin Tilfredshed med, hvad han har ydet. Det turde dog være, at Læseren, endog uden mine Berigtigelser, vil finde, at han er vel let at tilfredsstille. Foruden de mislykkede Forsøg paa at gjendrive mine Indsigelser indeholder Oberstens Modkritik en Mængde uvedkommende Ting og en heel Hob tildeels usømmelige Grovheder. De første lader jeg heelt ligge; til de sidste, der ogsaa ere daarlige Bevisgrunde, skal jeg senere komme tilbage, ikke for at gjendrive dem, da jeg mener ikke at være den, der tager Skade af dem, men for at karakterisere Oberstens kritiske Sands.

De fortifikatoriske Fordringer¹⁾, der stilles til Skanderne i en feltbefæstet Stilling, ere mange, høist forskjel-

¹⁾ See «Lærebog i Feltbefæstning for 1ste Ingeniebataillon», 1877, Siderne 151—53.

ligartede og ofte hinanden saa modsatte, at de ikke samtidigt kunne følges; dertil kommer endnu, at Tid, Arbeidskraft, forhaanden værende Materialier, Terrain, Forsvarsstyrkens Størrelse og Beskaffenhed, Overgeneralens Fordringer m. m. have væsentlig Indflydelse paa de Bestemmelser, Feltingenieuren bør tage. Det ligger derfor i Sagens Natur, at der ved enhver feltbefæstet Stilling klæber Mangler, der ikke ere Ingenieurernes Feil, med mindre det paavises, at de kunde være undgaaede, uden at endnu større Mangler fremkomme; det er endvidere naturligt, at det i flere Henseender maa være en Skjønssag, om Ingenieuren netop har taget den efter de foreliggende Omstændigheder i det Hele taget bedste Bestemmelse; at der af os Ingenieurer ikke altid er taget den bedste Bestemmelse, og at der ikke af og til er begaaet større og mindre Feil, er jeg saare langt fra at paastaae; men Oberst Otto Vaupell er ikke Manden for at paavise disse Feil; hidtil har han i det Mindste ikke været istand til at paavise Feil af en saadan Betydning eller i saa stort Antal, at de blot kunne undskylde hans nedsættende Domme. Inden jeg derfor gik over til at omtale, hvad der for mig er Hovedsagen, de ubeføiede Angreb paa Ingenieurofficerernes Kundskab om og Evne til at udføre Krigens Gjærning, var det mig magtpaaliggende ved Exempler, store og smaa imellem hinanden, først at paavise hans Upaalidelighed og hans Mangel paa Kundskab om de Forhold, hvorom han dømmer. Der skal nu gaaes over til Hovedsagen, hvis Omtale Obersten ikke uden nogen Berettigelse kalder en «Pærevælling», eftersom Grynene ere malede paa hans egen Mølle.

Obersten anfører mine Ord: «Jeg anker over hans ubeviste og uberettigede Angreb imod Ingenieurkorpsets Officerer som samlet Eenhed.» Jeg skal ikke lægge Vægt paa, at der citeres urigtigt «Eenhed» istedetfor «Heelhed», men derimod paa hans tilføjede Ord: «Hvor tør han

vove at skrive sligt.» Jeg skal paany fortælle ham det. Fordi han 1888 skrev: «Det var jo ikke Officerernes Skyld, at der var lagt mere Vægt paa at opdrage dem til civile end til militaire Forretninger. Denne Feil rettedes ikke efter Krigen, og i 1864 vare vore Ingenieurofficerer endnu hildede i forældede, tildeels ubrugelige Former, naar det gjaldt Anlæg af Feltforskandsninger og Hindringer imod fjendlige Angreb. Fordi han 1889, som foran omtalt, uden Grund latterliggjorde Ingenieurerne for alle ved Limfjorden udførte Skandsearbeider. Fordi han 1889 skrev: «Skandsernes og Kanonernes Beskaffenhed er noksom bekjendt. Baade vore Ingenieurer og vort Artilleri stod paa et forældet Standpunkt og vare ikke fulgt med i de rivende Fremskridt, Preussens tekniske Korpser havde gjort i Artilleri- og Befæstningskunst. Vor Høiskole uddannede særlig Ingenieurerne i Bygningsfaget og Veianlæg, men lagde ikke tilstrækkelig Vægt paa den militaire Uddannelse; de havde ikke praktisk Greb paa at lede Anlæg af Feltskandser, Miner, Forhug og andre Hindringer. Vore Feltingenieurer hyldede forældede Anskuelser, de vilde intet høre om, at vore Skandser ikke kunde yde Dækning imod riflet Skyts». Obersten skriver 1890, at han ved forskellige Leiligheder har rost flere Ingenieurofficerer (dog kun sjeldent for Udførelsen af fornævnte Ingenieurarbeider), og det forholder sig rigtigt, men det er et daarligt Bevis for hans grove Anklagers Berettigelse. Derefter fortsættes i Modkritiken saaledes: «Hvad han (Oberst Otto Vaupell) har anket over er Ingenieurernes Skoler, deres Uddannelse i Feltingenieurvirksomhed var utilstrækkelig og forældet; og Ingenieurelevernes Opdragelse paa Høiskolen var mere civil end militair. Den gav dem mere Lyst til Ansæt-

telse i civile Fag, i Veivæsenets og Jernbanernes Tjeneste end til Fæstningstjenesten». Det lønner sig at sammenligne disse i 1890 skrevne Ord med dem fra 1888 og 89, saaledes som de foran ere gjengivne med Fremhævning af de væsentligste Sætninger. Oberstens Urigtigheder og Overdrivelser har jeg imødegaaet i min forrige Piece og kommer senere tilbage til flere af dem, hvorfor her blot fremhæves, at Obersten uventet optræder med en meget mildere Dom; man gjenkjender her, rigtignok kun for et Øieblik, den milde Dommer over egne Navneforvexlinger, gale Tal m. m. Havde Obersten i 1888 og 89 indskrænket sig til de fornævnte, i 1890 udtalte Anker, havde jeg ikke anseet det Umagen værd at imødegaae ham. Skulde disse Linier derfor komme Obersten for Øie paa en Tid, han er ligesaa mildt stemt, og erkjender han sit eget Referat af de tidligere Anker for det, der efter moden Overveielse indeholder alle hans Anker imod Ingenieurofficererne, saa nedlægger jeg (dog uden derfor at erkjende hans Domme for rigtige) min nødtvungen imod ham grebne Pen, dersom han i «Vort Forsvar» uforbeholdent erklærer alle tidligere videregaaende Udtalelser for Overdrivelser.

Ifølge det Foregaaende maatte Skandserne i Dybbølstillingen dele Skjæbne med enhver anden større Samling af Skandser; de kunde ikke have lutter gode Egenskaber. Det var en Feil, at Blokhusene ikke nedgravedes dybere, og der kan muligen have været begaaet mindre Feil, der dog ikke nævnes af Obersten, som iøvrigt har nok at udsætte paa dem. — Obersten tager aldeles ikke Hensyn til, at Korpset ikke kan udføre Arbeider uden Penge til dets Raadighed, uagtet han derpaa er gjort opmærksom; i sin Modkritik gjentager han nemlig, hvad

ingen har nægtet, at der var «god Tid» til at arbejde i, men at Pengene manglede, bryder han sig ikke om. — I «Dansk Militairt Tidsskrift» for 1866, som Obersten selv paaberaaber sig, vilde han af Oberstlieutenant Ernsts Oplysninger kunne have erfaret, at der til Befæstninger paa Als og i Sundeved 1851 begjæredes 2300000 Rdlr., at denne Sum 1857 indskrænkedes til 2000000 Rdlr. og efter Krigsministeriets Paalæg samme Aar formindskedes til 794000 Rdlr., samt at der i 1861 med Udsigt til nærforstaaende Krig, hvorfor der ikke længere kunde være Tale om permanente Befæstninger, anvendtes 113000 Rdlr., der inden Oktober 1863 førøgedes til 119000 Rdlr. Det er altsaa ikke Ingenieurkorpsets Skyld, at der paa Dybbølbjerg ikke fandtes permanente, stormfrie Skandser med rigelig Plads og betryggende skudsikre Opholdsrum. Den i det preusiske Generalstabsværk nedlagte «overlegne Sagkundskab» har tvertimod Oberstens Formodning «J.s Bifald,» forsaavidt det udførte Angreb og den senere Kritik gaae ud fra, at Skandserne vare permanente, hvorfor jeg skrev: «jeg kan ikke see rettere, end at det danske Ingenieurkorps kan være vel tjent med et saadant Udgangspunkt for deres Kritik». — Skandsernes Form kalder Obersten «forældet»; i den Anledning gjøres han opmærksom paa f. Ex. «Handbuch für den allgemeinen Pionierdienst. Auf dienstliche Veranlassung gedruckt. Berlin 1872», hvor der paa Side 140 findes Tegninger af en Lynette og en Redoute, der, hvad Formen angaaer, ikke ville finde hans Bifald, naar Dybbølskandsernes Form ikke finder den. — Udtalelsen «Skandsernes Form var forældet» fortsættes med: «og i flere af dem var der¹⁾ slet intet Banket for Fodfolket», men han undlader at tilføie, at det var i de smaa aabne Skandser III, V og VII, hvor Pladsen heelt var paa-

¹⁾ Fremhævet af Oberst Vaupell.

regnet optaget af Kanoner. — For ikke at komme tilbage til Infanteribanketter skal jeg her anføre, at Oberst Vaupell anfører efter en Afhandling i «Tidsskrift for Krigsvæsen» for 1867 af Oberst Schøller om Dybbøllstillingen: «der staaer om Skandserne, at de var til Hindring for Fodfolkets Skydning¹⁾. I flere af dem var der slet intet Infanteribanket, og i dem hvori det fandtes, var det gjerne anlagt i Struben, altsaa med Ryggen til Fronten¹⁾?» Den første af mig fremhævede Sætning er naturligvis ikke af Oberst Schøller, men er udelukkende et Misfoster af Oberst Vaupells levende Fantasi. Kanonerne i en Skandse anbringes fortrinsvis paa de fremadvendende Sider, til Skydning bagud er der i Reglen ingen Brug for dem; demonteres Kanonerne, eller benyttes de ikke, kunne Skytterne med Lethed besætte deres Plads ved Ildlinierne; jeg forstaaer derfor ikke Grunden til, at Obersten anfører den sidst fremhævede Sætning, som heller ikke findes hos Oberst Schøller, med mindre det skulde være for at imponere den usagkyndige Læser med sin Viden om, at en Lynettes Strube er dens bagudvendende Brystværn. Senere omtales Hindringerne, hvorfor her kun bemærkes, at det foran anførte skal være et Svar paa mit «høitidelige» Spørgsmaal om «at opgive blot en eneste Hindring²⁾ imod fjendlige Angreb, som i samtlige vore 4 Krigsaar er anvendt i forældet tildeels ubrugelig Form». — Der skal nu omtales de høie Brystværn, som det er Oberstens Kjæphest at nedsætte, medens han iblandt andet belærer Samtiden om, «at Skandserne skal skæres ind i de dominerende Høider, saa de falde sammen med det omgivende Terrain, saa Fjenden har Vanskelighed ved at faae Ram paa dem». Dette kan nu være rigtigt nok,

¹⁾ Fremhævet af Jørgensen.

²⁾ Nu fremhævet af Jørgensen.

og de danske Ingenieurer have derfor i 1848 og 64 ved Allsund, paa Hindsgavl og Fænø anlagt mange Kystbatterier, der opfyldte denne Fordring. Det er imidlertid saa uheldigt, at Fordringen, som Obersten er kommen til Erkjendelse af, maaskee ved at see Garderhøifortet, ikkun under ganske særegne Omstændigheder kan efterkommes. Skal f. Ex. en Løbegrav heelt indskæres, forøges Jordmængden, der skal udgraves, omtrent til det tredobbelte, naar samme Dækning skal naaes, og saa har man endnu al den udgravede Jord at bortføre til uskadelige Steder. Har man god Tid og rigelig Arbeidskraft, kan dette undertiden naaes, men da kan man i Reglen ikke undgaae een af de 2 Feil, enten at faae et uheldigt Grundrids eller ikke fuldstændigt nok at kunne beskyde det foranliggende Terrains Lavninger; er der Spørgsmaal om Redouters Anlæg efter Oberstens Recept, blive Vanskelighederne uoverkommelige i Felten; Lægemidlet bliver let mange Gange værre end Sygdommen. Hverken Preussernes eller nogen anden Hærs Ingenieurer kunne derfor godkjende Oberstens Anskuelse som Hovedregel. Herom kan Obersten overbevise sig f. Ex. ved Side 130 i den føromtalte «Pionierdienst» at see det viste «Normalprofil der Feldschanzen», der har en Brystværnshøide paa 2.30 Meter = $7\frac{1}{4}$ Fod, altsaa endog noget høiere end den af de danske Ingenieurer anvendte. Samme «Pionierdienst» ikke engang hentyder til Muligheden af at bygge Redouter, hvis Ildlinier falde sammen med det omgivende Terrain. I Virkeligheden udførte Skandser, der rage «som knyttede Næver frit op i Luften», og som efter 1864 ere opførte af Preusserne, kan Obersten see ved Indseilingen til Kiølerfjord. Vil Obersten fremdeles hævde sin Paastand om de rivende, preussiske Fremskridt, vi herhjemme ikke kjendte, saa maa han hitte paa noget andet. — Jeg skal ikke trætte Læseren med at gjentage, hvad der videre herom er anført i min forrige

Piece, men blot minde om de 2 «smukke» Skandser ved Mysunde, der vare byggede efter samme Type som Dybbølskandserne, men svagere end disse. Det er naturligt, at Obersten ikke holder af at høre omtalt denne Sammenligning imellem hans egne Udtalelser, der dog have givet ham en ny Leilighed til at lade sin Pegasus løbe løbsk, naar han skriver: «mig forekommer det, at skal der her være Tale om Angreb, saa bliver det J., der angriber den Skandse, han skal forsvare,»

De «forældede, tildeels ubrugelige Former», hvori Ingenieurofficererne endnu i 1864 vare «hildede», gjælde ikke alene Feltforskandsninger, men ogsaa Hindringer imod fjendlige Angreb. Paa min Opfordring om at opgive blot en eneste Hindring, hvorpaa Oberstens Dom passer, har han givet det foranførte Svar, der jo er meget værre end slet intet; jeg har derfor kun at omtale det nye i Modkritiken fremkomne, Næst efter at minde om min Efterlysning Side 9 om de Hindringer, «Fjenden ikke kunde finde», skal jeg fremdrage hans Udtalelse om de i Dybbølskandsernes Grave anbragte Palissader og Stormpæle, som han kalder «noget Pindeværk, som Angriberens Artilleri skød i Smadder i den Grad, at vore Artillerister løb over Graven op og nedad Skraaningerne ind og ud af Skandserne uden at benytte den reglementerede Vei over Broen.» Artilleristerne have neppe drevet den saa livfuldt beskrevne, vanskelige Sport for Fornøielsens Skyld; en mindre digterisk anlagt Forfatter vilde vel have udtrykt den samme Tanke omtrent saaledes: saalænge Broerne paa Grund af den ved Beskydningen tagne Skade vare ubrugelige, maatte Artilleristerne, saa godt de kunde, passere Graven for at komme ind i eller ud af Skandserne. Naar det kan lykkes Angrebsartilleriet at skyde favntykke Fæstningsmure «i Smadder», saa er der ikke noget mærkeligt i, at det samme kan naaes imod feltmæssige Hindringer. Naar Obersten

vil bekvemme sig til at gennemsee titomtalte, preussiske «Pionierdienst», vil han finde Tegning og Beskrivelse af Palissader, Stormpæle, Ulvegrave og andre Hindringer, der ligne de af danske Ingenieurer anlagte saa meget, at Obersten maaskee ender med at blive en varm Beundrer endogsaa af «Pindeværket».

Det tager sig drabeligt ud, naar Obersten skriver: «J. vover ikke at benægte, at man herhjemme betragtede Torpedoer som Humbug». Herren maa vide, hvorfra han har faaet den Tro. Obersten har aabenbart ikke forstaaet Satiren i min Bemærkning om, hvad daglig kunde læses i Aviserne om i Luften sprængte (6—8 i 4 Aar) Fartøier; jeg slutter dette tildeels deraf, at han gengiver mine Ord: «siden Aviserne **daglig** omtalte saadant» feilagtigt saaledes: «uden at Aviserne daglig omtale¹⁾ saadant», hvorved mit anførte bliver meningsløst. Det er overflødigt at komme ind paa Oberstens mærkelige Fastholden ved den Anke, at vi skulde have benyttet de amerikanske Torpedoer, uagtet her ingen fjendelige Fartøier var at sprænge i Luften, og uagtet der ingen Grund var for os til at spærre Floder og Havnemundinger; havde han rettet sin Anke imod Preusserne, havde den været forstaaeligere, om just ikke berettiget.

Som flere Gange omtalt, bebrejder Obersten de danske Ingenieurer, at de ganske i Almindelighed «stod paa et forældet Standpunkt og var ikke fulgt med i de rivende Fremskridt, Preusens tekniske Korpser havde gjort». Hertil udtalte jeg, at jeg ikke kjendte saadanne Fremskridt før 1864 med Hensyn til Feltforskningsninger m. m., og der tilføiedes: «det tør derfor ventes at erfare af Obersten, hvilke os ubekjendte Fremskridt han sigter til». Spørgsmaalet er endnu ubesvaret, eftersom det, der nærmest skulde kunne betragtes som et Svar: «J. er vistnok

¹⁾ Alle Fremhævelser af Jørgensen.

den eneste danske Officeer, der ikke har lagt Mærke til, at der var en himmelvid Forskjel imellem de udmærkede preussiske og de slette danske Forskandsninger», jo ikke er et Svar. At Obersten har kunnet skrive sligt, er saa meget mærkeligere, som jeg netop i min første Piece S. 22 har fremhævet den af de forskjellige Forhold imellem de 2 Modstandere med Nødvendighed følgende Forskjellighed i de udførte Skandsearbejder. Der skal mere end Udflugter og stærke Ord til at retfærdiggjøre Oberstens ubefæiede Dom. — Da Bagladeriflen er et preussisk, «rivende» Fremskridt, og da Obersten bebreider Ingenieurofficererne, at de ikke uden Befaling og uden Penge udførte Befæstningsarbejder, laa den Tanke nær at fremhæve, at det danske som alle andre Landes Fodfolk ikke før 1864 havde indført det efter 1864 epokegjørende Vaaben. Denne satiriske og en passant fremsatte Bemærkning tager Obersten meget høitideligt og svarer med Henvisning til Side 62 i sin Bog fra 1889, «at der allerede længe forinden 1864 af Fodfolket var klaget over de slette Skydevaaben», hvorefter Artilleriet faaer sig en Overhaling. Da jeg har været den uskyldige Aarsag til denne, skal jeg anføre, at der i Artilleri- og Konstruktionskommissionen, naar der forhandlede om Hærens Haandvaaben, altid tilkaldtes en Officeer af Fodfolket og en af Rytteriet, der vare udnævnte af Krigsministeriet. Endnu skal henvises til «Tidsskrift for Krigsvæsen» for 1869, der indeholder en Afhandling «Tilbageblik paa Armeens Bevæbning i 1863», hvorefter anføres: «Det kan vel saaledes med Føie siges, at den danske Armees Bevæbning under sidste Krig indtog et meget respektabelt Standpunkt ligeoverfor andre Landes, og at den Paa-stand er ubegrundet, at vore Vaaben vare forældede». Forfatteren er nuværende Oberst i Fodfolket S. Pfaff, og hans Berettigelse til at udtale en Dom er ubestridelig. Oberst Vaupel synes saa utilbøielig til at svare tilfreds-

stillende paa de til ham stillede Spørgsmaal. at det formodentlig er forgjæves at bede ham oplyse Indholdet af den af ham omtalte Klage over de slette Skydevaaben; jeg har nemlig en til Vished grændsende Formodning om, at Klagen ikke angaaer Indførelsen af Baglade-riflen.

Efter foran at have tilbageslaaet Oberstens Hovedangreb tilbagestaae endnu nogle faa Bemærkninger. For ikke at trætte Læseren skal jeg fatte mig i Korthed og fremdeles forbigaae enkelte Punkter, der antages imødegaaede nok med det i min forrige Piece anførte, eller der antages af mindre Betydning.

Obersten er vred, fordi jeg i et Citat har udeladt en indskudt Bemærkning om, «at de 2 Ingenieurofficerer, som havde Ord for at være de dygtigste, forbleve (1864) i Kjøbenhavn». Da Obersten selv anfører hele Stykket, kan enhver Læser overtyde sig om, at det udeladte slet ikke vedkommer det, der er Pointen i hele Sagen. Havde Obersten undtaget de 2 Officerer fra den almindelige Fordømmelse, havde der været Mening i den udeladte Sætning, men det har han ikke, og har han heller ikke kunnet, eftersom de begge fuldt ud have deeltaget i de Feil (de i 1861 anlagte Skandser medregnede), som vi uberettiget beskyldes for. I den Anledning bør det fremhæves, at Obersten maa være i høi Grad blottet for Selvkritik; jeg har nemlig foran paavist mangfoldige feilagtige Citater og Referater, hvoraf omtrent Halvdelen er saa ukorrekt som muligt. — I Vrede over ikke at kunne finde 2 af sine egne, af mig citerede Sætninger anseer Obersten det for min «Pligt» at trætte og kjede Læseren med evindeligt at anføre, paa hvilken Side det anførte staaer. Selv efterkommer Obersten kun sparsomt sin egen

Regel, og foran Side 5 har jeg anført, at han ikke engang nævner Titlen paa den benyttede, de fleste Læsere aldeles ubekjendte Bog. — Obersten tager det endvidere meget ilde op, at jeg omtaler Feil i hans 1863, 66 og 68 udgivne 3 Bind (et Udbrud af hans Vrede er anført Side 11), men selv anvender han de sidste Sider i sin Modkritik til at paaberaabe sig ligesaa gamle, rosende Udtalelser om sin Forfattervirksomhed. — Obersten er ogsaa vred, fordi jeg frakjender ham (den angribende Part) de Egenskaber, som med Rette bør fordres hos den, som selvkaldet vil dømme om andre, medens han maa finde det i sin Orden uden fyldestgørende Beviser at frakjende et heelt Korps's Officerer de nødvendigste Egenskaber til forsvarligt at udføre den dem paahvilende Krigsgjerning. — Det er vistnok unødvendigt at forøge Exemplerne paa, at Obersten er ligesaa lidt istand til at kritisere sig selv som til at kritisere Ingenieurerne.

Som Hjemmelsmand for de nedsættende Domme over Dybbølskandserne anførte Obersten i «Vort Forsvar» Nr. 213 en upartisk Dommer, en udenlandsk Bladkorrespondent. Formodentligt tvivlende om, at andre tilfredsstillendes derved, tilføiedes, at Korrespondentens «daglige Omgang var en af vore bedste Ingenieurkapitainer, der talte flydende Engelsk, og en af vore Batterichefer, der talte flydende Fransk». Gaaende ud fra, at det var Ingenieurkapitainen, om hvem det insinueredes at have lastet Skandserne, nedlagde jeg herimod undtagelsesvis Indsigelse, eftersom han er død; denne Indsigelses Berrettigelse hævder jeg fremdeles paa det Bestemteste. Hvad angaaer Batterichefen, som Obersten nu navngiver, er det nok nødvendigt at erhverve dennes Attest, eftersom han lever og maaskee ikke aner det Misbrug, der gjøres af hans Navn. I Modkritiken forfremmes den upartiske Korrespondent til sagkyndig; Obersten maa have mig undskyldt, den Attest for Sagkundskab tilfredsstiller ikke.

— En anden Hjemmelsmand er den anonyme Forfatter til «Uhildede militair-politiske Betragtninger» (Obersten udelader «politiske»), som jeg ikke skal opholde mig ved, men kun anføre, at hans Bog medtages temmelig stærkt af Anmelderen O i «Dansk Militair Tidsskrift» fra 1866, og at sammesteds kritiserer Oberstlieutenant Ernst samme Bogs Indhold for Befæstningsvæsenets Vedkommende. Med Hensyn til denne Kritik skal jeg af samme kun fremhæve følgende Udtalelse om Dybbølskandserne: «Det var altsaa ikke noget System, men en af Forholdene fremgaaet Nødvendighed, der fremkaldte de mange smaa Værker».

Oberst Vaupell holder af at rose sig selv endog ved de mærkeligste Leiligheder, hvilket han naturligvis har Lov til. Til de rosende Udtalelser i hans Modkritik har jeg dog at føie et Par Bemærkninger. De rosende Udtalelser gjælde alle hans første 3 i 1863, 66 og 68 udkomne Bind, medens det er Dommene i de 2. sidste i 1888 og 89 udkomne Bind, der have bragt mig til at skrive imod ham, saaledes som det tydeligt fremgaaer af min Kritik. Det er fortræffelige Navne, Obersten møder med, men han kan dog vel ikke mene, at deres Roes ogsaa gjælder, hvad han senere kan falde paa at skrive. Kritiken i «Dansk Militair Tidsskrift» for 1866 indeholder angaaende Feltingenieurvirksomheden (1849) kun de tidligere anførte Ord, «Fæstningens Beskrivelse er temmelig fuldstændig». Jeg formaaer ikke at indsee, at denne Udtalelse i fjerneste Maade kan tjene Obersten som Bevis for Rigtigheden af hans Kritik over Blokhuset eller anden Feltingenieurvirksomhed. Jeg har ikke anseet det nødvendigt at undersøge, om Oberstens andre Anbefalinger ere ham ligesaa værdifulde.

Da god Kritik kan være nyttig, henledede jeg i min første Piece Opmærksomheden paa Ingenieurkorpsets Organisation, fordi der fandtes og endnu findes Mangler,

hvis Afhjælpning vil gavne hele Hæren. Obersten fremkommer i den Anledning med (foruden en usømmelig Sammenligning) rigtige, almindelige Regler om Forholdet i en Hær imellem de forskjellige Vaaben. Naar Obersten er i Tvivl «om Ingenieurkorpset bør forøges, uden at det skader Hærens Heelhed», saa kan jeg berolige ham med, at i vor Hær er Forholdet imellem de andre Vaabens og Ingenieurkorpsets fuldt uddannede¹⁾ Styrke meget mindre end det tilsvarende Forhold imellem det tyske Armeekorps og $\frac{1}{20}$ af det tyske Ingenieurkorps. Obersten tager naturligvis fejl, naar han skriver: «J. har fremdeles Uret, naar han paastaaer at Ingenieurtropperne under nogenlunde sædvanlige Forhold kan undvære Afgivelse af Arbeidstropper af Fodfolket».

Opfordringen til at fortælle, hvad Obersten seer i Brønden, Garderhøifortet, fra den foranliggende Høide, tages meget ilde op, og han kommer ikke mindre end 3 Gange tilbage til den. Istedetfor den aabenhjertige Tilstaaelse, at have gjort sig skyldig i en utilbørlig Overdrivelse, fortælles lutter uvedkommende Ting om Bombardement, Kamp i Forterrainet, bombesikre Rum, alt paa en Rundreise over Vestfronten til «Mellemgrundsfortet», medens selve Spørgsmaalet forbliver ubesvaret. Obersten spørger: «Er det en ærlig Kampmaade af J. at skyde sig ind under nogle Artikler fremkomne under Striden om ...» Obersten var navngiven som Forfatter, og han bør derfor være rede til at staae til Ansvar for dem, naar det skal være; saalænge han ikke har tilbagekaldt dem, har han ingen Ret til at stille Læseren Spørgsmaalet; iøvrigt har jeg intet imod, at Spørgsmaalet stilles samtidigt med det, om Oberstens Kampmaade imod mig er ærlig og ridderlig? Den fra «Morgenbladet» hen-

¹⁾ En Deel af Ingenieurregimentets Mandskab gjenneemgaaer kun den 5 Maaneders Rekrutskole.

tede Udtalelse findes i et heftigt Angreb paa de udførte Befæstningsarbejder og dermed ogsaa paa Ingenieur-korpset, saa Sagen ligger ikke fjernere fra et af mine Formaal, at vise Dommerens Upaalidelighed og Ukyn-dighed paa Ingenieurvæsenets Omraade, end at den godt kunde tages med. Garderhøifortet har været besøgt af mange Tusinder, og selv den Usagkyndigste af disse maa føle sig overbevist om min Paastands fulde Berettigelse i dette Tilfælde. Flere af Oberstens Overdrivelser m. m., f. Ex. den om Artilleristernes Sport, ere kun morsomme, medens andre, f. Ex. at udtale sig ringeagtende om de til Landets Forsvar anlagte Befæstninger, ere høist urigtige og forkastelige. Jeg skriver ikke for at overbevise Oberst Vaupell om, at han seer urigtigt paa Feltingenieurvirk-somheden i vore 4 Krigsaar; det anseer jeg forgjæves. Jeg skriver heller ikke for at overbevise de Sagkyndige; det er unødvendigt. Derimod skriver jeg for at overbevise usagkyndige Læsere, og for at Fremtidens Historie-skrivere skulle finde en kraftig Indsigelse imod de af Obersten fremførte Beskyldninger. Som Bidrag til Op-naaelsen af dette Øjemed er Oberstens Udtalelse om Garderhøifortet saare vel skikket.

Til Slutning samles de foran stillede Spørgsmaal, hvorpaa det især kunde være ønskeligt eller nødvendigt at faae klare og tydelige Svar, der ikke altfor meget minde om Historien om den døde Tømmermand, som paa Hilsenen «Goddag» svarede «Øxeskaft».

1. Hvor vare og hvilke ere de Hindringer, Fjenden ikke kunde finde? (Side 9).
2. Hvilke ere de Ildlinier, hvis Retninger kunde have været gode, men vare slette? (Side 16).
3. I hvilke Henseender var der ved Kolonneveienes

Anlæg ikke taget tilstrækkeligt Hensyn til Efteraarets Indflydelse? (Side 17).

4. Hvorfor vare de 2 Mysundeskandser smukke, naar de lignende Skandser paa Dybbølbjerg vare slette? (Side 31).
 5. Opgivelse af blot en eneste Hindring, der benyttedes i forældet, tildeels ubrugelig Form? (Side 31).
 6. Hvilke ere de rivende Fremskridt før 1864, som af det preussiske Ingenieurkorps ere gjorte paa Feltbefæstningens Omraade? (Side 32).
-

DIS-Danmark

1 0 3 5 3

